

Henna Kuitunen

KUULUMINEN KAUPUNGISSA

Maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten
tilalliset kokemukset

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalipolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Henna Kuitunen: ”Kuuluminen kaupungissa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilalliset kokemukset.”

Pro gradu -tutkielma, 63 sivua

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen maisteriopinnot

Sosiaalipolitiikan opintosuunta

Ohjaaja: Katja Repo

Huhtikuu 2019

Maahanmuuttajien kuuluminen yhteiskuntaan ei ole ongelmaton, koska jo lähtökohtaisesti se haastaa paikkaan kiinnitettyä kuulumisen ajatusta. Kansallisessa järjestyksessä ihmiset luokitellaan kuuluvaksi tiettyyn paikkaan kartalla ja maahanmuutto jää ilmiönä välitilaan. Tästä seuraa kuulumisen ja vierauden ambivalenssi, jossa maahanmuuttajat tulevat yhä uudelleen tunnistetuksi vieraaksi uudessa asuinympäristössään. Kaupungeissa tapahtuu väistämättä kohtaamisia erilaisten ihmisten kesken ja kohtaamiset kantaväestön kanssa sisältävät sekä toiseuttamisen että potentiaalisen ennakkoluulojen murtamisen elementit. Kuulumisen tilallisuuden kautta voidaan hahmottaa kuulumisen suhdetta paikkoihin ja tiloihin.

Tässä pro gradu – tutkielmassa selvitetään, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset muodostavat kuulumista kaupungissa ja laajemmin yhteiskunnassa. Kysyn, miten kuuluminen rakentuu maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisissa kokemuksissa Tampereella. Tutkielman aineistona on käytetty Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen Ketterä kaupunki –tutkimushankkeen Sosiaalisen monimuotoisuuden –osahankkeen yhteydessä kerättyä maahanmuuttajataustaisten yksilö- ja ryhmähaastatteluita tilallisista kokemuksista Tampereella. Haastatteluihin osallistuivat 11 henkilöä, jotka olivat 18-25-vuotiaita, pääasiassa pakolaistaustaisia nuoria aikuisia. Tutkielman analyysimenetelmänä on ollut teoriaohjaava sisällönanalyysi ja fenomenologinen tulkintakehys.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kuuluminen rakentui Tampereella sosiaalisten kohtaamisten ja osallistumisen kautta. Kokemukset olivat sekä kuulumista, että vierautta tuottavia. Kuuluminen rakentui mielekkään tekemisen, kesän ja tervetulleeksi toivottavien kohtaamisten ja tilojen kautta. Näitä kokemuksia syntyi yhteisen tekemisen ja suvaitsevaisen asenteen ympärille. Toisaalta nuoret aikuiset myös muodostivat kuulumista itsereflektion keinoin. Vierautta tuotettiin yleistämisten, ruumiillisen häirinnän ja ulossulkevien kokemusten kautta. Useimmiten negatiivista huomiota saatiin erilaisen ulkonäön vuoksi, johon sisältyi myös uskonnollisten symbolien käyttö. Yleensä toiseuttamista koettiin julkisissa- ja kaupallisissa tiloissa. Kuulumisen ja vierauden kokemukset olivat läsnä samaan aikaan ja vuorotellen.

Suomessakin maahanmuuttajat haastavat yhteiskunnan yhtenäistarinaa ja sopeutumiskykyä muutoksiin. Jokaisen yksilön oikeus kaupunkiin tai kohtaamiset erilaisten etnisten ryhmien kanssa eivät automaattisesti takaa kuulumisen tunnetta, vaikka sisältävätkin potentiaalia sen rakentamiseen. Myöskään nykyiset kotouttamistoimenpiteet eivät ole pystyneet muuttamaan sitä, että etnistä syrjintää esiintyy. Tarvitaan asenteellisia ja rakenteellisia muutoksia, jotta maahanmuuttajat kokevat olevansa tasaveroisia osa Suomea ja suomalaisuutta.

Avainsanat: maahanmuutto, kuuluminen, vieraus, kohtaaminen, paikka/tila, kaupunki

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Henna Kuitunen: "Belonging to the City. The spatial experiences of young adult with migrant backgrounds."
Master's Thesis, 63 pages
The University of Tampere
Social Sciences
Social Policy
Supervisor: Katja Repo
April 2019

Migrants as part of society is not without its complications due to the fact that the whole premise for belonging to a place is challenged. In societal order, people are categorised as belonging to a certain place geographically and so migrants are caught somewhere in the middle. This in turn causes an ambivalence of belonging and estrangement, where migrants are continually identified as strangers in their new living surroundings. Cities are places where interaction between different people groups is inevitable and can lead to the alleviation or even the breaking down of prejudices between natives and the migrants through otherness. Through spatial belonging is possible to examine the relations of belonging and space and place.

The objective of this Master's Thesis is to examine how young adult with migrant backgrounds develop a sense of belonging in their city of residence as well as society in general. The main question is about how the belonging of young adults with a migrant background is constructed in spatial experiences in the city of Tampere. The research material used is the collected interviews of young adults with migrant backgrounds of the Social Diversity subproject, which is under the Dwellers in Agile Cities study project from the Academy of Finland Strategic Research Council. Eleven participants (aged 18 to 25) took part in the interviews of which most had a refugee background. The research methodology used was the theory-driven content analysis and the phenomenological framework.

A sense of belonging in Tampere among young adults with a migrant background was developed through social encounters and participation. Experiences among the youth produced both feelings of belonging as well as estrangement. A sense of belonging resulted through meaningful activities, the summer and welcoming interactions and spaces. These experiences took place through working together in an atmosphere of tolerance. In addition, a sense of belonging was increased through personal effort in self-reflection. Estrangement, on the other hand, was caused by generalisations, bodily harassment, and through exclusive experiences. Most often negative attention was due to difference in outer appearance, which consisted also of religious attire. Oftentimes otherness was experienced in public and commercial spaces. Feelings of belonging and estrangement were present both together and in an alternating manner.

In Finland, migrants challenge societal integration and adaptability to change. The rights of each individual to the city as well as to encounters with different ethnic groups does not automatically ensure a sense of belonging, even though the potential may be there. Also, current acculturation measures have not been able to completely do away with ethnic discrimination. Attitude and structural changes are needed to ensure that migrants experience that they are an equal part of Finland and being Finnish.

Keywords: migration, belonging, stranger, encounter, place/space, city

The originality of this thesis has been checked using the Turnit OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Muuttoliike Suomeen.....	3
2.1 Vapaaehtoinen liikkuvuus ja pakkomuutto.....	3
2.2 Maahanmuuttajat Suomessa.....	4
2.3 Kotouttamispolitiikka ja kotoutuminen	5
2.4 Etninen syrjintä	6
2.5 Maahanmuuttajien Tampere	8
3 Kuuluminen, paikka ja tila	10
3.1 Kuulumisen tilallisuus.....	10
3.2 Paikkaan sidottu kuuluminen	12
3.3 Kuuluminen ja kohtaaminen	14
3.31 Vierauden tuottaminen.....	14
3.32 Kohtaamisten maantiede	16
3.33 Konteksti ja valta	19
3.34 Toiseuttaminen ja rodullistaminen.....	21
3.4 Kuulumisen mahdollisuudet kaupungeissa	22
4 Tutkimusasetelma	25
4.1 Tutkimuskysymykset	25
4.2 Fenomenologinen lähestymistapa	25
4.3 Aineiston keruu ja taustat.....	27
4.31 Ketterä Kaupunki – tutkimushanke.....	27
4.32 Ryhmä- ja yksilöhaastattelut	28
4.5 Analyysin kulku	29
4.51 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	29
4.52 Koettu Tampere –kartta ja toimintaluokat	30

4.53 Merkityksellistämisen prosessi	33
5 Kuuluminen tilallisissa kokemuksissa	34
5.1 Sosiaalinen kohtaaminen.....	34
5.11 Minut yleistetään.....	34
5.12 Olen ruumiillisen häirinnän kohteena	37
5.13 Kesällä kaikki on hyvin!	40
5.14 Päähtyneet pysäyttelevät kaduilla.....	41
5.2 Osallistuminen	43
5.21 Sisään pääsyäni rajoitetaan	43
5.22 En puhu suomen kieltä	44
5.23 On mielekästä tekemistä	45
5.24 Koen olevani tervetullut.....	47
6 Kuulumisen tilalliset kokemukset kohtaamisten ja vierauden konteksteissa.....	51
6.1 Kohtaamisten maantiede	51
6.2 Vierauden tuottaminen.....	52
6.3 Kuulumisen ambivalenssi	54
7 Yhteenvetoa	56
Lähdeluettelo.....	59

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajien kuuluminen yhteiskuntaan ja kaupunkiin haastaa niin yhteiskunnallisia rakenteita kuin myös ihmisten asenteita. Maahanmuuttajien kuuluminen yhteiskuntaan on taas ajankohtaisempaa kuin koskaan, kun eletään vuoden 2015 niin sanotun pakolaiskriisin jälkimainingeissa. Se toi tullessaan Suomeenkin noin 32 000 uutta turvapaikanhakijaa (Lyytinen 2019,19). Tästä on ollut seurauksena maahanmuuttopolitiikan kiristymistä ja enemmän kielteisiä päätöksiä, mutta toisaalta tarve integroida yhä suurempi määrä oleskeluluvan saaneita maahanmuuttajia. Kansainvälisetkin tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että Suomessa ilmapiiri on kiristynyt ja etninen syrjintä on lisääntynyt (FRA 2017). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL 2019) liittyy kotoutumiseen osallisuuden käsitteen. Määritelmän mukaan ”*kotoutumisen tavoitteena on, että maahanmuuttaja kokee olevansa yhteiskunnan täysivaltainen jäsen, jolla on uudessa kotimaassa tarvittavia tietoja ja taitoja*”. Todetaan myös, että ”*onnistunut kotoutuminen ja tunne osallisuudesta ehkäisevät syrjäytymistä sekä kaventavat hyvinvointi- ja terveyseroja*”. Osallisuutta ja täysivaltaista jäsenyyttä yhteiskuntaan perustellaan siten sosiaalipoliittisista lähtökohdista.

Jokaisella on tarve kuulua, olla osallinen sekä yhdenvertainen suhteessa muihin. Kuitenkin erityisesti haavoittuvat ryhmät ovat riskissä syrjäytyä ja kokea kuulumattomuutta sekä osattomuutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) luokittelee sosiaalisen osallisuuden riskiryhmään kuuluvaksi maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt (Leemann ym., 2015, 7). Kuulumista voidaan määritellä henkilökohtaiseksi kokemukseksi, mutta siihen vaikuttavat ympärillä olevat rakenteet, ajattelutavat ja politiikka. Mielenkiintoista onkin tarkastella, miltä maahanmuuttajien kuuluminen suomalaiseen yhteiskuntaan näyttää. Kiinnostavaa on myös, minkälaista tarinaa se kertoo suomalaisen yhteiskunnan resilienssistä eli sopeutumiskyvystä muutoksiin. Onko olemassa yhdenmukaisuuden ihannetta ja koetaanko moninaisuus uhkana?

Siirtolaisinstituutin tutkijan Johanna Leinosen (HS 3.6.2018) mukaan Suomessa elää voimakkaana myytti yhtenäisestä kansasta. Ajatus homogeenisestä kansasta ja kulttuurista vaikuttaa yhteiskunnassamme monella tasolla. Taustalla on myös suurempi olettamusten kehys, jossa lähtökohtana on ylipäätään jakaa ihmisten luonnollinen sijoituspaikka alueittain. Tällä paikkaan sidotulla kuulumisella on merkityksensä siinä, miten maahanmuuttoa kategorisoidaan, politisoidaan,

minkälaisia diskursseja nousee ja elää sekä lopulta siihen, kenellä on valta määritellä ja kuka saa äänen. (Kts. esim. Malkki 2012.) Mielestäni on tarve pohtia, onko maahanmuuttajien täysivaltainen jäsenyys yhteiskunnassamme ylipäättään mahdollista ja millä ehdoilla se toteutuu.

Maahanmuuttajien paikkaan kuulumisen tarkastelu nostaa esiin teoreettiset keskustelut kuulumisen paikan ja tilan välisistä kytköksistä. Näistä keskusteluista muodostuukin teoriapohjani yhdessä vierauden tuottamisen logiikan, kohtaamisten teoretisoinnin ja kaupunkitutkimuksen kanssa. Teoreettisesti keskustelut liikkuvat sosiologian, antropologian, muuttoliiketutkimuksen ja ihmismaantieteen parissa. Keskeiset käsitteeni ovat maahanmuuttaja, kuuluminen, tila/paikka, vieraus, kohtaaminen sekä kaupunki. Näistä käsitteistä muodostuu koko työni punainen lanka.

Teen tutkimuksen osana Ketterä kaupunki -hanketta, jonka Sosiaalisen monimuotoisuuden -osahankkeen puitteissa olen kerännyt aineistoa. Tein yhdessä muutaman muun opiskelijan kanssa pienryhmähaastatteluita maahanmuuttajataustaisille nuorille aikuisille. Ryhmiin osallistui yhteensä 6 maahanmuuttajataustaista nuorta aikuista. Haastatteluissa kysyttiin merkityksellisistä paikoista Tampereella ja niihin kuulumisesta ja kuulumattomuudesta. Lisäksi työskentelin hankkeessa syksyn 2018 ja tein lisää ryhmä- ja yksilöhaastatteluita 5 henkilölle, jotka täydensivät aineistoa nuorten naisten osuudella. Lähes kaikki haastateltavat olivat pakolaistaustaisia.

Kysyn pro gradu tutkielmassani, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset muodostavat kuulumista kaupungissa. Olen kiinnostunut siitä, miten kuulumista ja toisaalta vierautta tuotetaan kaupunkitilassa. Tarkemmin tarkastelen maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisia kokemuksia suhteessa kuulumiseen. Kontekstina on tässä tapauksessa Tampereen kaupunki. Lopuksi pohdin kuulumista suhteessa yhteiskuntaan kuulumiseen osana laajempaa integraatiota.

2 MUUTTOLIIKE SUOMEEN

Mistä Suomeen kohdistuvassa muuttoliikkeessä ja maahanmuutossa on kyse? Tässä luvussa kerron lyhyesti, miten tähän hetkeen on tultu ja käsittelen maahanmuuton erilaisia syitä eritellen erityisesti pakkomuuttoon liittyviä seikkoja. Olennaisena osana maahanmuuttajien kuulumisen kokemusten taustatekijänä suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan on ”kotouttaminen”, jonka avulla pyritään vaikuttamaan maahanmuuttajien yhteiskuntaan sisälle pääsemiseen. Toisaalta nostan esiin sen todellisuuden, jonka mukaan kotoutumisen tavoitteet eivät ole täysimääräisesti toteutuneet (kts.esim. Valtion kotouttamisohjelma 2016-2019, 4) ja etnistä syrjintää esiintyy yhteiskunnassamme (FRA 2017, Oikeusministeriö 2016).

2.1 Vapaaehtoinen liikkuvuus ja pakkomuutto

Kun puhutaan maahanmuutosta, voidaan puhua vapaaehtoisuuteen perustuvasta liikkumisesta paikasta toiseen tai pakkomuutosta (*forced migration*). Ihmisistä puhuttaessa käytetään siirtolainen tai pakolainen termiä vastaavissa tilanteissa. (Lyytinen 2019, 16-17.) Samaan aikaan jaottelu voi olla häilyvää ja ongelmallista, kuten Eveliina Lyytinen (em.) kirjoittaa. On mahdollista olla pakkomuuttaja sekä vapaaehtoisesti liikkuva riippuen tilanteesta ja ajasta sekä paikasta. Muuton syiden lisäksi ilmiöön vaikuttavatkin vahvasti myös poliittishallinnolliset seikat, jotka määrittävät kategorisointia. Vapaaehtoisesti tai pakosti muuttavat ovatkin vain yksi näkökulma laajempiin prosesseihin ja käytäntöihin (Malkki 1995, 496).

Pakosti muuttamaan joutuvien määrä on tällä hetkellä korkeimmillaan sitten toisen maailmansodan. Pakkomuutto voi olla luonteeltaan sekä kansainvälistä että maiden sisällä tapahtuvaa. Kansainväliseen pakkomuuttoon kuuluvat pakolaiset, turvapaikanhakijat, muut kansainvälistä suojelua saavat, pakkopalautetut sekä salakuljetetut muuttajat. Maan sisäiset pakolaiset, katastrofien takia pakosti muuttavat ja suuret kehityshankkeiden takia pakkomuuttavat ja -siirretyt ovat taas maiden sisällä tapahtuvaa pakkomuutto-liikettä. (Lyytinen 2019, 17.) Lyytinen (em.) nostaa esiin myös niin sanotun moninaisen muuton, jolla hän tarkoittaa esimerkiksi ihmiskaupan uhreja ja pakolaisuuden kaltaisessa asemassa olevia. Lisäksi kaikille muuttaminen ei ole edes mahdollista. Pakkomuuton taustalla ovatkin usein moninaiset ja pitkään kestäneet konfliktit. Lisäksi luonnonkatastrofit ovat lisänneet muuttamisen tarvetta.

YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen (1951) mukaan pakolaisstatuksen saamiseksi kyseessä on henkilö, ”...jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan...” (Finlex.fi 2019, L77/1968). Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee pakolaisstatusta oman maansa ulkopuolella. Kiintiöpakolainen on taas saanut pakolaisaseman YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:ltä ja saa turvapaikan kiintiön kautta pakolaisia vastaanottavista maista. (Lyytinen 2019, 18.)

2.2 Maahanmuuttajat Suomessa

Suomessa on asunut pitkään muualta muuttaneita ja myös suomalaiset ovat muuttaneet puutteen ja paremman elämän toivossa muualle 1900-luvun alkupuolella sekä vielä 1960-luvulla. Vuonna 1922 Suomessa oli yli 30 000 pakolaista, suurin osa Venäjältä. Vuonna 1973 Suomeen saapui ensimmäisiä toisen maailmansodan jälkeisiä pakolaisia Chilestä. Vuodesta 1986 lähtien Suomella on ollut pakolaiskiintiö, joka oli tällöin 100 henkilöä vuodessa. 1990-luvulta lähtien alkoi maahanmuuton selkeä lisääntyminen. 2000-luvulla ulkomaan kansalaisten määrä lähes kaksinkertaistui. Tällä vuosituhannella Suomeen on muutettu yhä enemmän myös opiskeluiden ja työn perässä. (TEM ym. 2017.) Työvoiman muuttamista myös suositaan maahanmuuttopolitiikassa ja pyritään turvaamaan sillä työikäisen väestön määrä sekä työntekijöiden saatavuus kaikille aloille (Sisäministeriö 2019).

Vuonna 2017 Suomessa asui lähes 249 500 ulkomaan kansalaista, joista eniten oli virolaisia. Saman vuoden lopussa äidinkieltään muuta kuin suomea, saamea tai ruotsia puhuvia oli 373 500, joka on 6,8 % koko maan väestöstä. Suurinta vierasta kieliryhmää edustivat venäjää äidinkielenään puhuvat, joita oli 77 000. Ulkomaalaistaustaisten osuus oli Tilastokeskuksen syntyperäluokituksen mukaan tuolloin 385 000. Ulkomaalaistaustaisiksi määritellään tilastokeskuksessa vanhempien ulkomailla syntymisen perusteella. Ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisiksi luokiteltiin 84 % ja toisen 16 % koko määrästä. Eniten ulkomaalaistaustaiset olivat lähtöisin Venäjältä. Muita suuria ryhmiä olivat Viro, Irak, Somalia ja entinen Jugoslavia. (Tilastokeskus 2019.)

Suomessa maahanmuuton taustasyitä voi tarkastella Maahanmuuttoviraston tilastoista liittyen oleskelulupapäätöksiin ja väestötutkimuksista (Tilastokeskus 2019). Perhesyyt ovat olleet vuonna 2014 yli puolella Suomeen muuttaneista ulkomaalaistaustaisista muuton taustalla. 18 % ovat

kertoneet muuttaneensa työn vuoksi ja 10 % opiskeluiden takia. 11% maahanmuuttajista olivat muuttaneet pakolaisuuden, turvapaikanhaun tai kansainvälisen suojelun tarpeen perusteella. Huomioitavaa tässä on kuitenkin, että tämä väestötutkimus on tehty ennen 2015 saapuneita turvapaikanhakijamääriä. (Sutela & Larja 2015.) Maahanmuuttoviraston (2019) tilastoista käykin ilmi, että vuosina 2015-2018 myönteisiä päätöksiä kansainväliseen suojeluun (pakolaisasema, toissijainen suojelu ja turvapaikanhakijoiden oleskeluluvat) perustuen tehtiin 16 143 henkilölle.

Tällä hetkellä pakolaiset saapuvat Suomeen turvapaikanhakijoina, kiintiöpakolaisina tai perheen yhdistämisen kautta. EU-tason ja globaalin muuttoliikkeen vaikutus on näkynyt myös Suomessa. Vuoden 2015 aikana turvapaikanhakijoiden määrä oli ennätyslukemissa ja Suomeenkin saapui 32 476 turvapaikanhakijaa. Heistä suurimman osa lähtömaa oli Irak. Alaikäisiä saapuneista oli 3024. Heti seuraavina vuosina määrät olivat paljon pienemmät; 2016-2017 noin 5000 henkilöä per vuosi. Lisääntyneestä hakijamäärästä on seurannut myös paljon kielteisiä päätöksiä, kiristynyttä maahanmuuttopolitiikkaa ja maahanmuuttoviraston tiukkoja linjauksia. Niin sanottujen paperittomien eli ilman oleskelulupaa oleilevien määrä on tämän myötä ollut kasvussa. (Lyytinen 2019, 19-21.)

2.3 Kotouttamispolitiikka ja kotoutuminen

Suomalaisen kotouttamispolitiikan tavoitteena on työ- ja elinkeinoministeriön mukaan ”*edistää maahanmuuttajien osallisuutta kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla*”. Kotouttamispolitiikan tarkoituksena on edesauttaa maahanmuuttajien työllisyyttä ja yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta. Kotoutuminen nähdään kaksisuuntaisena, jolloin myös suomalaisen yhteiskunnan odotetaan muuttuvan samalla kun väestö muuttuu heterogeenisemmäksi. Sitoutumista peräänkuulutetaan sekä maahanmuuttajien että suomalaisen yhteiskunnan taholta. Jotta kotouttamispolitiikalla saavutettaisiin tavoiteltuja tuloksia, yhteistyö kaikkien hallinnonalojen kesken nähdään merkityksellisenä. Toisaalta todetaan, että virallisten toimenpiteiden lisäksi tarvitaan tervetuloa toivottavaa asenneilmapiiriä yleisesti ottaen arkipäivän tilanteissa, paikoissa sekä yhteisöissä. (TEM 2019.)

Kotouttamispolitiikkaa ohjaa Laki kotoutumisen edistämisestä (KotoL) vuodelta 2011. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa lain toimeenpanemisesta. Laki kuitenkin ohjaa voimakkaasti viranomaisten väliseen yhteistyöhön. (TEM 2019.) Kotouttamislain piiriin kuuluvat oleskeluluvan, oleskeluoikeuden tai oleskelukortin saaneet. Maahantulo-statuksella ei tällöin ole merkitystä ja laki

koskee myös tilapäisesti esimerkiksi työn tai opiskelun kautta maahan muuttaneita. Kotouttamistoimenpiteitä kuten kielenopetusta ja tietoa yhteiskunnasta pyritään tarjoamaan erityisesti maahantulon alkuvaiheessa. (TEM, Kotouttaminen.fi 2019.) Alkukartoituksen avulla laaditaan joko kunnan tai TE-toimiston kanssa henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma. (TEM ym. 2017).

Kotoutumisella tarkoitetaan moniulotteista prosessia, jonka kautta ”*maahanmuuttaja saa tarvitsemansa tiedot ja valmiudet toimiakseen yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä*”. Kotouttamisen tavoitteena on edistää maahanmuuttajien tasaveroisuutta yhteiskunnassa oikeuksien ja velvollisuuksien suhteen. Kotoutumisella tähdätään siten maahanmuuttajien yhdenvertaisuuteen suhteessa kantaväestöön ja positiivisen kanssakäymisen lisääntymiseen. (TEM, Kotouttaminen.fi 2019.) Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden ollessa selkeästi esillä tavoitteiden tasolla, herää kuitenkin kysymys keinojen kohdistumisesta pitkälti työllistymisnäkökulmaan.

2.4 Etninen syrjintä

EU:n perusoikeusviraston FRA:n (2017) vähemmistöihin ja syrjintään liittyvässä tutkimuksessa Suomi listataan yhdeksi Euroopan syrjivimmistä maista. Syrjinnän kokemuksia oli tutkimuksessa enemmän kuin edellisessä vastaavassa. Tutkimukseen sisältyi 28 maata ja yli 25 000 eri etnisistä ja maahanmuuttajataustaisista ryhmistä. Suomen tapauksessa tutkimukseen osallistui 500 maahanmuuttajataustaista ja etniseen vähemmistöön kuuluvaa pääkaupunkiseudulta. Suomessa koettiin eniten syrjintää työelämässä, mutta myös julkisessa sekä yksityisessä palvelujärjestelmässä. Huomionarvoista on, että 45 prosenttia Saharan eteläpuolisesta Afrikasta maahan muuttaneista olivat kokeneet syrjintää Suomessa. Syrjinnän lisäksi haastateltavat olivat kokeneet häirintää, joka sisälsi loukkaavia eleitä, puheita tai sopimatonta tuijotusta. 63 prosenttia Suomen vastaajista olivat kokeneet häirintää. Helsingin sanomien kirjoituksen mukaan syrjintää on esimerkiksi häirintä linja-autoissa. (HS 10.12.2017.)

Vuonna 2016 oikeusministeriö teki selvityksen vihapuheesta ja häirinnästä sekä sen vaikutuksista vähemmistöryhmiin. Vihapuheella tarkoitettiin selvityksessä julkisuudessa esitettyä puhetta tai ilmaisua, ”*jolla levitetään, yllytetään, ylläpidetään tai oikeutetaan vihaa ja jonka selvityksen kohteena oleviin vähemmistöryhmiin kuuluvat kokevat uhkaavana ja loukkaavana.*” Häirintä on taas yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnän muoto, joka loukkaa ihmisarvoa. Häirintään kuuluvat

loukkaavat puheet, mutta myös eleet tai sähköpostiviestit. On myös vihapuhetta, jota ei voida lain pohjalta tuomita ja tulkintaa vaikeuttavat sananvapauden periaatteet. Häirintä on määritelty laissa selkeämmin. Rasistinen vaikutin säädettiin rangaistuksen koventamisperusteeksi, kun rikoslakia uudistettiin vuonna 2002. (Oikeusministeriö 2016, 10, 23.)

Oikeusministeriön (em. 35, 67, 74) selvitykseen oli otettu mukaan (131) häirintää tai vihapuhetta vieraskielisyyden, ulkomaan kansalaisuuden tai maahanmuuttajataustan takia kokeneita. Eniten häirintää tai vihapuhetta oli koettu kaduilla, parkkipaikoilla, puistoissa tai julkisissa kulkuneuvoissa. Maahanmuuttajataustaiset, vieraskieliset ja ulkomaan kansalaiset olivat kohdanneet häirintää tai vihapuhetta julkisissa kulkuneuvoissa enemmän kuin muihin vähemmistöryhmiin kuuluneet. Ristiriitaa herättää kuitenkin tieto siitä, että poliisille ilmoitetuista rasistisista viharikosepäilyistä (vuonna 2014) vain 5 % oli tapahtunut julkisissa kulkuvälineissä. Selvityksessä todettiin, että tämä voi tarkoittaa sitä, että niin sanotuista vähemmän vakavista häirintä- ja vihapuhe-tapauksista ei usein ilmoiteta viranomaisille.

Vihapuhe ja häirintä saivat selvityksen mukaan yleisimmin muotonsa sanallisina loukkauksina, häirintänä, nöyryytyksenä tai nimittelynä. Kun tarkastellaan nimenomaan maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, häirintä oli useimmiten entuudestaan tuntemattoman henkilön kommentointia, huutamista tai solvaamista liittyen vieraskielisyyteen tai maahanmuuttajataustaan viittaavaan ulkonäköön. Useimmiten vihapuheen tai häirinnän tekijä oli valtaväestöön kuuluva. Etninen tai kansallinen tausta oli yleisin syy viharikoksiksi päätyneissä rikosilmoituksissa vuonna 2014. Rasismi oli 83% tapauksista viharikosten taustalla. Selvityksestä kävi ilmi, että ulkopuolinen oli puuttunut tilanteeseen harvoin. Lisäksi vain 30 % vastaajista olivat tehneet ilmoituksen vihapuheesta tai häirinnästä. Ilmoittamatta jättämisen syynä oli, ettei uskottu, että asialla tehtäisiin mitään tai, että asialle voitaisiin tehdä mitään. Häirintää ei myöskään oltu tällöin ajateltu tarpeeksi vakavana. (Oikeusministeriö 2016, 11, 28, 67-68.)

Mielenkiintoista onkin, että selvityksen mukaan monet maahanmuuttajataustaisista henkilöistä eivät kokeneet itseänsä maahanmuuttajiksi. Joukossa oli myös Suomessa syntyneitä ja suomalaisia, jotka olivat kokeneet samankaltaista kommentointia kuin vieraskieliset tai ulkomaan kansalaiset. Ainoastaan henkilön erottuva ulkonäkö suhteessa kantaväestöön oli toiminut vaikuttimena vihapuheeseen tai häirintään. (Em. 45, 76.) Aiemmissa tutkimuksista on käynyt myös ilmi, että useimmiten rasististen rikosten uhreiksi joutuivat ne, jotka olivat ulkonäöltään erottuvia suhteessa valtavirtaan (Sisäministeriö 2014, 18).

Oikeusministeriön (2016, 12, 68) selvityksessä oli tarkasteltu myös, mitä seurauksia vihapuheen ja häirinnän kokemisesta oli ollut. Noin 60 prosenttia maahanmuuttajataustaisista, vieraskielisistä ja ulkomaan kansalaisista häirintää tai vihapuhetta kokeneista olivat vältelleet tiettyjä paikkoja pelätessään häirinnän kohteeksi joutumista. Muita seurauksia olivat olleet muun muassa varovaisuus liikkua paikasta toiseen, itsetuntoon liittyviä haasteita ja suomalaisen yhteiskuntaan kuulumattomuuden tunnetta sekä halua muuttaa kokonaan pois Suomesta. Kun puhutaan maahanmuuttajataustaisiin kohdistuvasta häirinnästä tai vihapuheesta, ollaan yhteiskuntaan integroitumisen ja kuulumisen tai sen puutteen äärellä.

2.5 Maahanmuuttajien Tampere

Tutkimuksen kohteena on ollut erityisesti maahanmuuttajataustaisten tilalliset kokemukset Tampereella. Ylipäätään kaupunkeihin kuulumista voidaan käsitellä erillisenä yhteiskuntaan kuulumisesta kuten teoria- osuudessakin käy ilmi. Toisaalta jokainen konteksti asettaa omat ehtonsa ja historiallisen taustansa, jolla on merkitystä kokemusten tulkinnassa. Tampere on Suomen kolmanneksi suurin kaupunki, jossa asuu 231 853 (2017) ihmistä (Tampereen kaupunki 2018).

Jo 1900-luvun alkupuolella Tampere oli kansainvälinen kaupunki ja erityisesti Venäjältä maahan muuttaneiden määrä kasvoi. Muutoin Tampereella asui ruotsalaisia, englantilaisia ja saksalaisia. Tulijat kuitenkin sulautuivat pitkälti suomalaiseen väestöön ja maahanmuuttajien määrä ei lisääntynyt ja väheni sotien jälkeen. Siirtokarjalaisia saapui maansisäisinä muuttajina toisen maailmansodan aikaan. Ulkomaalaistaustaisten määrät pysyivät kuitenkin pitkään verrattain alhaisina. Vasta 1990-luvun taitteessa Tampereelle muutettiin yhtä paljon kuin 1900-luvun alkupuolella. Kuvaavaa on, että vuosina 1990-1991 Tampereelle muutti yhtä monta ulkomaalaista kuin koko 1980-luvun aikana. Tähän vaikuttivat kiintiöpakolaisten vastaanottaminen, työperäisen muuton kasvu sekä inkeriläisten paluumuutto. Koko 1990-luvun aikana vieraita kieliä puhuvien ja ulkomaan kansalaisten määrät nelinkertaistuivat. (Rapo 2016, 13-18.)

Ennen 1990-lukua kaupunkiin ei ollut saapunut kuin pieniä määriä pakolaisia ja ensimmäiset kiintiöpakolaiset saapuivat tuolloin. Päätös pakolaisten vastaanottamisesta ei sujunut ainoastaan neutraaleissa merkeissä ja kielteisiä asenteita ilmeni. Kaupunkiin oli kuitenkin 1980-luvulta lähtien alkanut virrata muutoinkin ulkomaalaistaustaisia, mutta vasta pakolaisten tulo kiihdytti keskustelua. Ensimmäisiin pakolaistyön haasteisiin kuului ajoittaisen vihapuheen ja rasismien hillitseminen.

Kuitenkin ensimmäisten pakolaisten vastaanottaminen tapahtui melko kivuttomasti silloisen ulkomaalaistoimiston johtajan Marja Pentikäisen (ref. Rapo 2016, 22-23) mukaan. Elokuussa 1989 Hervannan kaupunginosaan saapui vietnamilaisia. Lisäksi 1990-luvun alussa saapui osana 50 hengen kiintiötä pakolaisia entisen Jugoslavian alueelta ja Somaliasta. Työperäistä muuttoa Tampereelle toi erityisesti Nokia. EU-jäsenyys lisäsi myös opiskelijoiden liikkuvuutta. (Em., 25.)

Maahanmuuttaja- ja pakolaistyö organisoitui ulkomaalaistaustaisten määrän lisääntyessä ja Tampereelle perustettiin pakolaistoimisto, joka oli valtakunnallisestikin ensimmäinen laatuaan. 1990-luvulla perustettiin ensimmäinen alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettu yksikkö. Myös vuonna 1994 perustettiin Hämeen tulkkikeskus (nykyinen Pirkanmaan tulkkikeskus). Koulutuksen tarjoaminen oli painopisteenä uusien kaupunkiin tulijoiden asuttamisessa. Vuonna 1996 ilmestyi ensimmäisiä ulkomaalaisille tarkoitettuja oppaita kaupungin palveluista. Samoihin aikoihin huomattiin myös vieraskielisten päiväkotien ja koulujen tarvetta. Vuonna 2000 perustettiin maahanmuuttajatyön pääkoordinaattorin tehtävä vastaamaan kasvaneen kansainvälistymisen ja maahanmuuttajatyön tarpeisiin. (Rapo 2016, 24-26.)

Maahanmuuttajien määrä Tampereella jatkoi kasvuaan myös 2000-luvulla. Tampereelle saapui ihmisiä sekä humanitaarisin perustein että työperäisen muuton kautta. Lähi-idässä käytyjen sotien vaikutus johti persian ja arabian kielisten määrän kasvuun viimeisten kymmenen vuoden sisällä. (Rapo 2016, 28.) Vuonna 2014 Tampereella asui 9422 ulkomaan kansalaista, jotka olivat kotoisin 131 eri maasta. Saman vuoden lopussa Tampereella asui 14 622 (6,6%) vieraskielistä henkilöä. Kymmenen vuoden sisällä määrä kaksinkertaistui. Suurimmat kieliryhmät olivat venäjä, arabia, persia, eesti ja englanti. Kaupunginosista Hervannassa asui 4500 vieraskielistä (n. 20 %) ja Kaukajärvellä yli 1000 henkilöä. Hervannan lisäksi Multisillassa ja Lukonmäessä oli yli 10 % vieraskielisiä koko väestöstä. Kuitenkin kokonaisuudessaan Tampereella asuu Suomen muihin suuriin kaupunkeihin verrattuna vähän vieraskielisiä. (Salminen 20.4.2015.) Tällä voi olla oma vaikutuksensa siihen, miten maahanmuuttajataustaiset erottuvat katukuvassa ja kuinka paljon tilallisia ja sosiaalisia neuvotteluja kuulumisesta käydään.

3 KUULUMINEN, PAIKKA JA TILA

Kuuluminen, paikka ja tila muodostavat keskeisimmät teoreettiset käsitteeni, jotka ohjaavat tutkimuksen kulkua. Lisäksi olennaisia näihin yhteydessä olevia teoreettisia käsitteitä ovat vieraus ja kohtaaminen. Teoriapohja muodostuu sosiologian, antropologian ja ihmismaantieteen teoreettisista käsitteistä ja keskusteluista. Luku jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisenä lähdän liikkeelle kuulumisen ja tilallisuuden yleisestä teoretisoinnista, jonka jälkeen siirryn käsittelemään paikkaan sidottua kuulumista. Kolmantena nostan esiin erilaisten ihmisten kohtaamisten maantieteelliset keskustelut ja vierauden tuottamisen logiikan. Neljänneksi päädyn kuulumisen mahdollisuuksiin kaupungeissa.

3.1 Kuulumisen tilallisuus

Käytän tutkielmassani käsitteitä paikka, tila, tilallisuus (ja spatiaalisuus) koska ne ovat lähekkäisiä ja rinnakkaisia sekä niitä kaikkia käytetään niissä teoreettisissa keskusteluissa, joista olen muodostanut teoreettisen viitekehýkseni. Paikan käsitteen ytimen voi ajatella muodostuvan merkityksellisestä maantieteellisen tilan segmentistä (Cresswell 2008, 134). Paikalla on tietty sijainti (skaala voi olla pieni tai laaja) ja se edustaa sosiaalisten muodostelmien, käytäntöjen sekä henkilökohtaisen kokemuksen materiaalista muotoa (Giesecking ym. 2014, xx). Paikkaa käytetään työssäni erityisesti silloin kun puhutaan paikkaan kiinnittyneestä identiteetistä ja kuulumisesta. Myös haastatteluissa olen kysynyt haastateltavilta paikoista. Tila nähdään abstraktimpana ja rajoittamattomana käsitteenä. (Giesecking em.). Käytän tilan ja tilallisuuden käsitteitä suhteessa haastateltavien kokemuksiin, joissa fyysinen sijainti on taustalla vaikuttamassa, mutta kokemukset suhteessa kuulumiseen ovat laajempia ja abstraktimpia. Doreen Massey (2005, 9) mukaan tila onkin muodostunut vuorovaikutuksen kautta ja sosiaalisista suhteista. Sosiologi Henri Lefebvre (1996, 187) käyttää myös käsitettä sosiaalinen tila, joka tuottaa sekä on tuotettu jokapäiväisen elämän ja urbaanin todellisuuden kautta.

Ihmiset voivat kuulua monin tavoin ja kuulumisen kohteet voivat vaihdella. Kuulumiseen kuuluu tunne siitä, että kokee olevansa ”*kotona*” (Yuval-Davis 2006, 197, 199). Siten kuulumisessa yksilöt luovat myös suhdetta paikkaan. Voidaan todeta, että kuulumiselle asettaa ehtoja se, mihin paikannamme kehomme maapallolla (Rowe 2005, 16). Kansainväliseen liikkuvuuden myötä kuulumisen joutuu väistämättä uudelleen muotoilun kohteeksi (Blunt & Dowling 2006 ref. Huot

2014, 330). Kuuluminen linkittyy vahvasti liikkuvuuden, identiteetin ja paikan prosesseihin. Yksilön kokemus kuulumisesta muodostuu suhteessa ympäröivään sosiaaliseen ulottuvuuteen. Jos maahanmuuton myötä kuulumista ei uudessa kontekstissa uudelleen muodosteta, maahanmuuttajat voivat kokea syrjäytymistä. (Huot 2014, 330.)

Kuulumisen (*"belonging"*) tarkastelua on tehty enenevässä määrin 2000-luvulla. Tämä on osittain korvannut ja haastanut identiteetin käsitteenä. Kuulumisesta on tullut teoreettinen ja analyyttinen väline tutkia erilaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja ja subjektiivisia kokemuksia. Kuulumisen tutkimusta on tehty eri tieteenaloilla ja käsitettä on käytetty moninaisesti sekä ilman selkeitä määritelmiä. (Lähdesmäki ym., 2016, 234.) Sosiologisessa teoriassa kuulumista on usein tarkasteltu erilaisina tapoina kuulua yhteisöihin ja yhteiskuntaan sekä erityisesti maahanmuuttoon liittyen sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia kun kuulumisen johonkin muuttaa muotoansa (Yuval-Davis 2006, 198). Lähdesmäki ym. (2016, 236) ovat jaotelleet nykyistä kuulumisen käsitteen käyttöä viiteen eri suuntaukseen, jotka sisältävät tietynlaisia teoreettisia ja temaattisia painotuksia. Näitä ovat 1) spatiaalisuus, 2) intersektionaalisuus, 3) monimuotoisuus, 4) materiaalisuus ja 5) kuulumattomuus (*"non-belonging"*). Tässä tutkimuksessa keskityn ensimmäiseen painotukseen.

Spatiaalista tai tilallista kuulumista käytetään yhteydessä maantieteellisten, sosiaalisten ja väliaikaisten tilojen tarkasteluun. Kuuluminen on tällöin läheisesti sidottu paikan, tilan sekä rajojen käsitteiden kanssa. Kuulumisen tunteeseen liittyy moniulotteista tilallisuutta, johon liittyvät kodit, naapurustot, lähiöt, kaupunkitilat (tai kylät), alueet, maat ja maanosat. Tilallista kuulumista on liitetty erityisesti maahanmuuton, liikkuvuuden ja kansallisten rajojen ylittämisen prosesseihin. Siten kuulumisen tilallisessa tutkimuksessa on keskitytty paljolti etnisiin, rodullisiin tai kansallisiin vähemmistöihin tai marginaaliryhmiin. (Lähdesmäki ym., 2016, 236.) Tätä kuulumisen tutkimusta onkin harjoitettu Lähdesmäen ym. (em.) mielestä tilanteissa, joissa kuulumisen on ollut jotenkin ongelmallista tai häilyvää. Kuulumisen tunteen ja paikan suhdetta kuvataan usein hetkellisinä prosesseina, jossa yhdistyvät menneisyyden kokemukset, nykyisyyden käsitykset ja tulevaisuuden odotukset.

Kun sosio-tilalliset inkluusion ja eksluusion prosessit liitetään kuulumisen tunteeseen, siirrytään kuulumisen politiikan piiriin. Paikkaan kuulumisen ja kuulumisen politiikka ovat jatkuvassa yhteydessä toisiinsa ja näiden prosessien sekä käytänteiden kautta kuulumisen ruumiillistuu. (Huot 2014, 330.) Nira Yuval-Davis (2006, 197, 202-203) on luonut analyyttistä kehystä kuulumisen ja

kuulumisen politiikan tutkimiselle. Kuulumista voi tarkastella sosiaalisen paikantumisen, johon kuuluu identifikaatio ja emotionaalinen kiintymys, ja eettisten sekä poliittisten arvojen kannalta. Sosiaalista paikantumista tapahtuu, kun ihminen kuuluu tiettyyn sukupuoleen, rotuun, luokkaan tai kansakuntaan. Kuuluminen näihin kategorioihin yhdistyy tiettyyn historialliseen aikakauteen ja paikkaan sekä on kyseenalaistettavissa. Luokitteluun liittyy myös vallan käsite, jonka kautta ihmisiä luokitellaan ylempiin ja alempiin kategorioihin. Identifikoitumiseen liittyvät taasen narratiivit, joita ihmiset kertovat itsestään ja toisistaan, keitä he ovat ja keitä eivät ole. Ne voivat olla yksilöllisiä tai kollektiivisia. Kuuluminen ja identiteetti ovat emotionaalisesti latautuneita ja niihin sisältyy kaipuuta kuulua johonkin ja tulla joksikin. Sosiaalisen paikantumisen ja identiteetin lisäksi, kuulumiseen liittyy olennaisesti eettiset, ideologiset ja poliittiset arvot, joiden perusteella identiteettejä sekä asemoitumista arvotetaan sekä tuomitaan.

3.2 Paikkaan sidottu kuuluminen

Onko ihminen sidottu tiettyyn paikkaan? Teoreettisia keskusteluja eri tieteenaloilla on käyty ihmisten synnyinpaikan, kotimaan tai alkuperän merkityksestä suhteessa identiteettiin ja niihin mekanismeihin, joilla kuulumisen ja paikan sidosta vahvistetaan (Malkki 2012, 25). Lähtökohdaksi ihmisten ja paikan välisen yhteyden tarkastelemiseen voidaan nostaa kriittisesti ihmisten ja paikkojen välisen yhteyden oletettu luonnollisuus. Tätä luonnollisuutta on antropologi Liisa Malkin (2012, 8-9) mukaan korostettu sekä arkiajattelussa että aiemmassa tieteellisessä tutkimuksessa. Äärimmillään sitä voidaan kutsua nationalismiksi. Malkki käyttää tässä yhteydessä käsitettä ”*asioiden kansallinen järjestys*”.

Ihmisten jakaminen maihin ja alueisiin nousee esiin monissa yhteyksissä. Essentialisoivat kuvat ja termit ylläpitävät kyseenalaistamattomia käsityksiä. Liikkumattomuuden ajattelutapa synnyttää maantiedettä, jossa kansat asettuvat kartalle tietyllä tavalla. Kartoissa ihmisten ja paikan välistä oletettua sidosta kuvataan visuaalisessa muodossa. (Malkki 2012, 29.) Luonnollisuutta korostetaan Malkin (em., 31-33) mukaan paljolti terminologialla; kasvitieteellisillä termeillä puhutaan puista ja juurista sekä juurten katkeamisesta. Luonnollisuus nousee esiin myös sukulaisuuteen ja kotiin viittaavassa terminologiassa. Ihmisten jakautuneisuus tiettyihin paikkoihin on läsnä kulttuurien moninaisuuden ylistämisessä, joka näkyy esimerkiksi kansainvälisyysaatteessa. Myös käsitteinä kulttuuri ja kansa ylläpitävät paikkaan sidottua kuulumista. Malkki (em.) toteaa, että ”*ne eivät ainoastaan hahmota ihmisten ja identiteettien suhdetta tilaan, vaan ne myös kiinnittävät nämä*

tiettyihin paikkoihin.” Esimerkiksi antropologien tapa kategorisoida tiettyjä populaatioita alkuperäiskansoiksi ikään kuin sulkee heidät tietynlaiseen fyysiseen ja ekologiseen liikkumattomuuden tilaan (Appadurai 1988, 37-38 ref. Malkki 2012, 34). Kulttuurin ja ihmisen sekä, luonnon ja kansan yhteenliittäminen vahvistavatkin tiettyyn tilaan kuulumisen ajatusta. (Malkki, 2012, 34.)

Liikkumattomuuteen perustuva ajattelutapa ei ole Malkin (em., 38-39) mukaan kuitenkaan paikallaan pysyvää vaan sitä uusinnetaan aktiivisesti. Hän väittääkin, että *”asioiden kansalliseen järjestykseen pesiytynyt perusoletus asioiden paikkaan kiinnittymisestä ja liikkumattomuudesta tulee selkeimmin näkyviin juuri silloin, kun joudutaan vastakkain pakolaisuuden ja muuttoliikkeen kanssa”*. Paikasta toiseen liikkuvien ihmisten tila nähdään usein patologisena tilana, johon voi liittyä poliittisia ja moraalisia ulottuvuuksia. Malkki (em., 41) toteaaakin osuvasti, kuinka pakolaisuutta käsitellään usein pakolaisena olevan ihmisen sisäisenä ongelmana eikä laajemmin niinä poliittisina prosesseina, joista pakolaisuus kumpuaa.

Tiukasti paikkaan kiinnittyvän identiteetin (*territorialization*) lähtökohta vaikuttaa siihen, miten pakolaisuutta on kategorisoitu ja hallittu poliittisesti sekä yhteiskunnallisesti. Kun liikkuminen käsitetään poikkeustilaksi, myös pakolaisuus asettuu ikään kuin poikkeukselliseen välitilaan. Pakolaiset näyttävät ikään kuin tipahtavan systeemin ulkopuolelle. Englannin kielinen termikin *”displaced peoples”* viittaa väärissä paikoissa oleviin ihmisiin. Pakolaiset yhtenäistetään kategoriaksi, jossa heidät on revitty juuriltaan ja kotimaastaan, jonka vuoksi heidät nähdään yleisimmin uhreina, mutta myös moraalisesti arveluttavina sekä poliittisesti uhkaavina. (Malkki 2012, 27, 41-43.) Pakolaiset ovat tällöin ongelma, joka vaatii hallintaa ja rajoittamista. Mielenkiintoista onkin, kuinka Malkki (em., 43) nostaa esiin sen, kuinka pakolaisleiri voidaan nähdä ensimmäisenä tilaan liittyvänä hallinnan muotona. Näistä lähtökohdista käsin ajatellaan, että kotiin palauttaminen on aina ideaalein ja pakolaisten sopeutuminen uuteen kohteeseen on aina haaste.

Ihmiset ovat aina liikkuneet, mutta vasta viime vuosina on noussut kriittistä tutkimusta ja keskustelua, jossa kyseenalaistetaan kuulumisen ja paikan oletettu sidoksellisuus. On alettu tunnustaa ilmiönä sitä, että on ihmisiä, jotka eivät koe kuuluvansa mihinkään tiettyyn alueeseen tai olevansa kotoisin jostakin. (Malkki 2012, 26.) Malkki (em., 50) kuuluttaakin uudenlaisen liikkumisen sosiologian perään. Identiteettien kehittyminen ja kiinnittyminen paikkoihin, kulttuureihin sekä kansoihin onkin paljon moniulotteisempi prosessi, joka elää jatkuvassa muutoksessa. *”Pelkkä synnyin paikkojen ja alkuperäisyyden asteiden kartoittaminen estää näkemästä niitä moninaisia sidoksia, joita ihmiset*

muodostavat eri paikkoihin niissä eläen sekä niitä muistaen ja kuvitellen.” Tätä suuntausta edustavatkin ”uuden liikkuvuuden” paradigman (*”new mobilities” paradigm*) edustajat sosiaalitieteissä ja maantieteessä, jotka ovat pyrkineet eroon staattisesta ajatuksesta ihmisiin, merkityksiin ja paikkoihin (Sheller & Urry 2006, 208).

3.3 Kuuluminen ja kohtaaminen

3.31 Vierauden tuottaminen

Kuulumiseen liittyy olennaisesti vierauden syntyminen ja ylläpitäminen. ”*Vieras*” ei ole olemassa itsessään vaan syntyy suhteessa toisen kohtaamiseen. Se on suhteellinen käsite, joka rakentuu sosiologian klassikko ajattelijan ja kaupunkitutkimuksen edelläkävijän Georg Simmelin mukaan tilallisesti etäisyyden ja läheisyyden ambivalentissa suhteessa. Tällöin siihen liittyy ajatus siitä, että samaan aikaan tapahtuu kiinnittymistä ja irrallisuutta tai kuten tanskalaiset sosiaalimaantieteilijät Lasse Koefoed ja Kirsten Simonsen (2011, 344) lisäävät; inkluusiota ja eksluusiota. Vieras on siten sisällä ja ulkona samaan aikaan. Onkin paradoksaalista, että täytyy olla sisällä tullakseen tunnistetuksi ja tuotetuksi vieraaksi. Mielenkiintoista on myös kysyä, kuinka kauan on oltava sisällä, ettei tule enää tunnistetuksi ulkopuoliseksi. Sosiologi Zygmunt Bauman (1991, 61) toteaa myös vieraan olevan ystävyys ja vihamiehen sekä järjestyksen ja kaaoksen välissä. Kun puhutaan maahanmuutosta ja liikkuvuudesta, vierauden määrittäminen sekä etäisyys/läheisyys ruumiillistuu tiettyihin ryhmiin. Vieras on vahva kansallinen figuuri, joka on yleistettävämpi ja abstraktimpi muoto ”toisesta”, ”ulkomaalaisesta” tai ”muukalaisesta”. (Koefoed & Simonsen 2011, 345-357.)

Kulttuurintutkija Sara Ahmed (2000) on tutkinut vierauden tuottamista feministisen ja postkolonialistisen teorian valossa. Hän (em., 21) asettaa kyseenalaiseksi sen oletuksen, että vieras on joku, ketä emme tunnista tai kuka tahansa, ketä emme tunne. Sen sijaan vieras on joku, kenet olemme jo tunnistanee, ja sillä hetkellä nähneet tai kohdanneet vieraana. Vieras saa muotonsa siitä, että se tunnistetaan vieraaksi sen sijaan, että emme ollenkaan tunnista häntä. Ratkaisevaa on siis se hetki, jolloin kahden ihmisen ruumiillinen kohtaaminen tuottaa vierauden. Koefoed ja Simonsen (2011, 345) nostavat myös esiin, kuinka vierauden tuottaminen voi muuttaa muotoansa kontekstista riippuen; siihen vaikuttavat aiemmat kokemukset, ja historialliset sekä maantieteelliset vieraannuttamisen keinot.

Kuinka sitten tunnistamme vieraan? Ahmed (em., 21-22) esittääkin, että on tekniikoita, joiden pohjalta luokittelemme toiset vieraiksi ja toiset naapureiksi tai paikkaan kuuluviksi. Tähän kuuluu se, että luemme kehollisesti ihmisiä, joita kohtaamme. Voidaankin todeta, että vieraaksi tuottamisessa tunnistetaan, ettei vieras kuulu tänne vaan on ulkopuolinen (*"being out of place"*). Teemme ulossulkemisessa sekä rajanvetoa että niiden toimeenpanoa suhteessa paikkaan, jossa ME elämme. Ahmedin (em., 22-24) mukaan tunnistamisella tarkoitetaan toimintaa, jossa tunnistetaan jotakin uudelleen. Ymmärrän tämän tarkoittavan sitä, että kyseessä on joku tai jotakin, joka on aiemmin tiedettyä tai tunnettua. Vierauden tuottamisessa onkin mielestäni juuri kyse asenteista ja meihin sisään rakennetuista malleista, jonka mukaan katsomme maailmaa tietyllä tavalla omasta perspektiivistämme.

Vieraaksi tunnistamisen prosessiin Ahmed (2000, 22-23) liittää taustaoletuksiksi sosiologian klassikoiden kuten Ervin Goffmanin ja Louis Althusserin ajatuksia. Kasvokkaisissa kohtaamisissa tapahtuu sosiaalista vuorovaikutusta, jossa on läsnä tietynlaisia periaatteita. Goffman olikin kiinnostunut kahden yksilön välisen fyysisen kohtaamisen molemminpuolisesta vaikutuksesta. (Jacobsen ym. 2014, 67-68.) Althusserilaisittain (1971, 162-163) yksilöistä tulee subjekteja ideologisten valtakoneistojen seurauksena. Tunnetussa esimerkissä todetaan, että jos poliisi pysäyttää kadulla, yksilöstä tulee sillä hetkellä subjekti, kun hän ymmärtää, että hänet pysäytettiin ja kääntyy katsomaan. Samalla hetkellä, kun yksilöstä tulee subjekti, voi tapahtua erottelua. Vieraan tunnistaminen tapahtuukin suhteessa sosiaaliseen rajankäyntiin kuulumisesta. Vieras on jotakin, joka on jo saanut muotonsa uhkaavana figuurina. (Ahmed 2000, 23.) Ahmedin (em., 24) näkemyksen mukaan subjekti ei ole vain toisesta erottuva vaan myös tulee sellaiseksi oppimalla, kuinka erottua muista. Vieraaksi tuottaminen tekee meistä itseasiassa sen, keitä olemme. Tämän ymmärtäminen johtaa näkemään, kuinka vieras sopii jo siihen kognitiiviseen, moraaliseen ja esteettiseen karttaan maailmasta, jonka tunnemme. Toisen ruumiilliseen kohtaamiseen kuuluukin spatiaalinen neuvottelu.

Rajat vierauden ja tuttuuden välillä ovat jatkuvassa uudelleen muodostumisen tilassa (Koefoed & Simonsen 2011, 346). Kun tarkastellaan vierautta kansallisvaltion ja kaupungin konteksteissa, ”vieras” on keskeinen ja voimakas kansallinen figuuri, jonka kautta määritellään, kuka on toinen tai ulkomaalainen tai muukalainen (em. 347). Baumanin (1991, 63-64) mukaan kansallisvaltiot onkin juuri tehty hoitamaan vierauden ongelmaa. Keskeinen kysymys onkin, kuka kuuluu ja kuka ei kuulu. Kansallisvaltion tehtävänä on vastata kysymykseen sen rajoista ja kuulumisesta sekä kuulumattomuudesta. Vieras syntyy siten myös suhteessa kansallisvaltioon.

Kun puhutaan 2010-luvusta ja vierauden tuottamisesta, Koefoedin ja Simonsenin (2012, 623) mukaan ”vieras” on palannut takaisin populaarikulttuuriin ja diskursseihin vaarallisena ja uhkaavana. Puhutaan terrorismista ja rikoksien ennaltaehkäisystä ja näinhän on ollut myös Suomessa viime aikoina Turun iskun (2017) ja Oulun hyväksikäyttö -tapausten (2019) media- ja sosiaalisen median myllytyksessä. Tämä on kohdistunut niin täällä kuin muuallakin Euroopassa lähinnä muslimivähemmistöihin. Vieraannuttamisen kokemuksilla ja rasisella häirinnällä on yhteyttä siihen, kuinka luodaan uhka- ja taakkakuvia muualta tulleita kohtaan. (Koefoed & Simonsen 2012, 623.)

Ahmed (2000, 32) käyttääkin ilmaisua ”*stranger danger*”, josta on muodostunut diskurssi, jossa vieras on jo tunnistettu vaaraksi muita ihmisiä tai rakennuksia kohtaan. Tämä voi liittyä tiettyihin paikkoihin tai alueisiin, mutta myös tiettyjä ihmisiä koskeviksi missä ikinä he ovatkaan. Ahmed onkin kiinnostunut siitä, miten kohtaamiset muodostavat kulttuurisia sekä tilallisia rajoja, ja miten toisten tunnistaminen vieraiksi tekee rajanvetoja julkiseksi tarkoitettussa tilassa. Tähän vaikuttaa myös tietynlaisen maahanmuuton ja liikkuvuuden laillinen hyväksyminen sekä toisten muotojen laittomuus (esimerkiksi paperittomat).

3.32 Kohtaamisten maantiede

Kohtaamisten maantiedettä on teoretisoitu viime vuosikymmenen aikana ihmismaantieteen parissa urbaanin ja sosiaalisen monimuotoisuuden sekä erilaisuuden tutkimuksessa (mm. Matejskova & Leitner 2011, Valentine 2008, Wilson 2016). Tutkimuksessa on keskitytty tarkastelemaan kohtaamisten poliittisia ja tilallisia sekä ajallisia merkityksiä, sekä niiden vaikutusta muutokseen. Tällä on ollut merkitystä urbaanin elämän ymmärtämisessä suhteessa sosiaalisen kanssakäymisen ilmentymiin ja siihen, miten ennakkoluulot toimivat. (Wilson 2016, 451.) Tutkimukset kyvystä elää erilaisten ihmisten kanssa ja ennakkoluulojen vähentämisestä ovat lisääntyneet viime aikoina. Kohtaamisten maantieteen koulukunta on tutkinut kriittisesti, millaisia muotoja tuntemattomien, eri etnisistä taustoista tulevien arkipäivän vuorovaikutus ja kohtaamiset monenlaisissa paikoissa saavat. Mielenkiinnon kohteena on myös, mikä vaikutus kohtaamisilla on laajemminkin ryhmien välisiin suhteisiin. Sosiaalitetieteessä on suuntauduttu tutkimaan, kuinka etninen diversiteetti on vaikuttanut sosiaaliseen koheesioon. (Piekut ja Valentine 2016, 175.)

Kohtaamisen teoreettisella käsitteellä ei viitata mihinkä tahansa kohtaamiseen, vaan sillä on historialliset juurensa, jotka määrittelevät sen ns. vastakkaisten voimien väliseksi kohtaamiseksi.

(Wilson 2016, 452). Kun puhutaan kulttuurisista kohtaamisista, usein käytetäänkin tilallisia käsitteitä kuten ”*frontier*”, ”*border*”, ”*boundary*”, ”*borderland*” tai ”*margin*”. Näiden yhteys selittyy pitkälti kolonialismin ja maantieteen välisillä yhteyksillä. (Leavelle 2004, 915.) Kaupungit ovat paikkoja, joissa ihmiset väistämättä kohtaavat eri tavoin. Satunnaisia kohtaamisia tapahtuu liikkuesssa, palveluiden parissa ja muissa julkisissa tiloissa. (Laurier & Philo 2005, 193.) Kohtaamisia voivat olla hetkelliset tapaamiset bussipysäkeillä, kahviloissa, koulunporteilla tai sitten jatkuvat kohtaamiset naapureiden ja työkavereiden kanssa (Piekut ja Valentine 2016, 175).

Eniten kohtaamisten koulukunnan tutkimuksen kohteena ovat olleet etnisten suhteiden ja asuinalueiden sekoittuminen, ja naapuruus- sekä ystävyys-suhteiden merkitys. Muutoin mikrotilojen (”*microspaces*”) tutkiminen on jäänyt vajaammalle. Kuitenkin on syntynyt uudempaa tutkimusta, joka lähtenyt paikkaamaan tätä (esim. Amin 2002). Monet uudet tutkimukset etnisistä suhteista peräänkuuluttavat kontaktien syntymistä erilaisissa paikoissa kuten sosiaalisissa organisaatioissa työpaikoilla (esim. Ellis ym., 2004), tai vapaa-ajan paikoissa (esim. Schaeffer 2013). (Piekut & Valentine 2016, 176.)

Sen tähden Aneta Piekut ja Gill Valentine (2016, 176) argumentoivat, että sosiaalinen vuorovaikutus rakentuu eri lailla erilaisissa paikoissa, riippuen onko kyseessä julkinen vai yksityinen tila. Erilaisissa tiloissa tapahtuvilla kohtaamisilla voi olla erilainen vaikutus asenteisiin etnisiä vähemmistöjä kohtaan. Myös kontekstilla on tietysti osuutensa. Tila ei ole vain fyysinen, mutta myös sosiaalinen ja rakentuu sosiaalisista suhteista (Lefebvre 1996, 187). Piekut ja Valentine (2016, 176) ovatkin sitä mieltä, että kohtaamisilla erilaisissa tiloissa voi olla merkitystä. Tällä merkityksellä he tarkoittavat sitä, että se voi muuttaa asenteita ja yksittäisellä hetkellä voi olla vaikutusta laajemminkin suvaitsevaisemman ja positiivisemman suhtautumisen toisia kohtaan (Valentine 2008, 325). Kuitenkin monet erilaiset kohtaamiset kaupungin paikoissa voivat läpileikata eri alueilta tulevia ihmisiä ja yksistään naapuruston huomioiminen ei anna oikeutta nykyiselle liikkuvuuden ja paikkojen väliselle suhteelle (van Kempen & Wissink 2014, 103).

Piekut ja Valentine (2016, 177) ovat jaotelleet kaupungissa olevia tiloja perustuen kohtaamisten tutkimukseen ihmismaantieteessä ja diversiteetin vaikutuksen empiiriseen tutkimukseen suhteessa sosiaalisiin suhteisiin. Tilat jakautuvat seuraavasti ajatellen sosiaalisten kohtaamistenkin erilaisuutta: 1) *julkiset tilat* (tiet, puistot, julkinen liikenne, julkiset palvelut) 2) *institutionaaliset tilat* (työpaikat ja koulut), 3) *sosialisoivat tilat* (sosiaaliset organisaatiot, urheilu- ja harrastuskerhot,

uskonnonharjoittamiseen liittyvät tilat), 4) *kuluttamiseen liittyvät tilat* (kahvilat, ravintolat, baarit) ja 5) *yksityiset tilat* (perheen ja laajennetun perheen tilat).

Julkiset tilat ovat avoimia kaikille. Tästä johtuen näissä tiloissa törmää todennäköisemmin erilaisista ryhmistä tuleviin ihmisiin kuin muunkaltaisissa tiloissa. Julkisten tilojen potentiaalina onkin, että erilaiset ihmiset voivat sekoittua ja olla vuorovaikutuksessa keskenään. Kohtaamisia julkisissa tiloissa voi tapahtua naapurikaduilla, puistoissa, paikallisissa palveluissa (esimerkiksi kaupat) ja julkisessa liikenteessä, mutta myös laajemmin oman asuinalueen ulkopuolella. Samaan aikaan julkisen tilan ideaali avoimuus ei välttämättä toteudu, koska urbaanit tilat ovat kuitenkin sosiaalisesti konstruoituja ja niissä heijastuu eri ryhmien väliset kompleksiset sosiaaliset suhteet. (Piekut & Valentine 2016, 177.)

Viime aikoina on myös syntynyt tutkimuksia, jotka ovat kyseenalaistaneet julkisissa tiloissa tapahtuvien kohtaamisten roolin ennakkoluuloja poistavina (em., Matejskova & Leitner 2011, Amin 2002). Matejskovan ja Leitnerin (2011, 728) tutkimuksessa Berliinin Marzahnissa ”Aussiedler” julkiset paikat, joissa tapahtui nopeita kohtaamisia kuten ostosalueet ja kadut useimmiten vain syvensivät negatiivisia asenteita. Myös naapurustossa oli ongelmallisia suhteita. Ash Amin (2002, 967-978) näkee julkisen tilan vajavaisena monikulttuurisuuden ylistykseen. Vaikka tiloissa olisi otettu huomioon erilaiset ryhmät ja se olisi suunniteltu inklusiiviseksi, marginalisoidut ja asenteelliset pysyvät poissa. Amin (em.) näkee julkisten tilojen parantamisen lopulta parantavan hyvin vähän etnisiä suhteita.

Kuluttamiseen liittyvät tilat kuten kahvilat, baarit ja ravintolat ovat myös tietyllä tavalla julkisia tiloja, mutta niissä pätee erilaiset säännöt kuin yllä mainituissa varsinaisissa julkisissa tiloissa. (Piekut & Valentine 2016, 177.) Esimerkiksi kahviloissa voi saada väliaikaisen oikeuden tilaan ja pöytäpaikkaan (Laurier & Philo 2006, 199). On myös tutkimuksia, joiden mukaan näissä paikoissa eri etnisistä taustoista tulevat pariskunnat toimivat tietynlaisia ennakkoluuloja ”rikkovina” (Schaeffer 2013) ja nämä paikat muodostivat otollisempia ja intiimimpiä tilanteita tutustua erilaisista taustoista tulevien ihmisten kesken kuin satunnaiset kohtaamiset julkisissa tiloissa (Piekut & Valentine 2016, 177).

Institutionaaliset tilat kuten työ- ja opiskeluun liittyvät paikat ovat erityisesti sellaisia, joissa voi kehittyä kohtaamisia, joilla voi olla pitkäkestoisia merkityksiä hyvien suhteiden luomiseksi erilaisten ihmisten kesken. Toisaalta tällaisia tiloja koskevat formaalit raamit ja säännöstit, jotka vaikuttavat suhteiden muodostumiseen. Kuitenkin tilat ovat luonteeltaan sellaisia, joissa voidaan ylittää näitä

virallisuuksia ja ystävyyttä voi syntyä. (Piekut ja Valentine 2016, 177.) Piekut ja Valentine (em.) ovatkin sitä mieltä, että näissä tiloissa tapahtuvat eri etnisten ryhmien väliset kohtaamiset voivat olla merkityksellisempiä positiivisten asenteiden tuottamisessa kuin julkiset- ja kuluttamiseen liittyvät tilat. Myös Matejskovan ja Leitnerin (2011, 728-730) tutkimuksessa paikalliset institutionaaliset paikat vaikuttivat olevan mahdollisempia synnyttämään positiivisia suhteita. Eniten työpaikat nähtiin tällaisiksi. Työpaikan kysymys onkin mielestäni mielenkiintoinen nykyaikana, koska sen luonne on muuttunut ja muuttumassa, kuten myös Ronald van Kempen ja Bart Wissink (2014, 101) nostavat esiin. Työtä voidaan tehdä kotoa käsin tai digitaalisin keinoin. Uskoisin, että tällä voikin olla jatkossa merkitystä siihen, että miten ihmiset kohtaavat ja kiinnittyvät.

Sosialisoivat tilat kuten harrastuskerhot, urheiluklubit, vapaaehtoistyö, vanhempaintoiminta tai uskonnolliset tapaamiset ovat ympäristöinä lähtökohtaisesti yleensä tasa-arvoisemmasta asetelmasta lähteviä kuin institutionaaliset tilat. Yksilöihmiset ovat toiminnassa mukana vapaaehtoisesti ja valmiita tekemään yhteistyötä muiden kanssa jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Sen tähden näissä tiloissa on helpompi saavuttaa merkityksellisiä kohtaamisia. (Piekut & Valentine 2016, 177.) Tätä samaa on argumentoinut myös Amin (2002, 969-971), jonka mukaan rutiininomaiset kontaktit eivät itsessään riitä siihen, että ennakkoluulot murtuisivat ja tapahtuisi sosiaalista muutosta. Tarvitaan tiloja (myös mielentiloja), jotka ovat vapaita kulttuurisesta kiinnittymisestä. Näitä voivat jonkin tarkoituksen ja yhteisen tekemisen ympärille luotuja ryhmiä kuten urheilu- ja musiikkiryhmät, draamaryhmät ja yhteisölliset puutarhat. Radikaalimpaa muotoa voivat edustaa teatterit, katutaide ja muut luovat keinot. Tällaisissa tilanteissa erilaiset ihmiset voivat osallistua sillä tavoin, että avautuu mahdollisuuksia irtautua tietynlaisista käsityksistä ja oppia uusia tapoja olla ihmissuhteissa.

Yksityiset tilat ovat perheen keskeisiä tiloja, joissa muodostetaan läheisiä suhteita ja suuremmalla sitoumuksella kuin puolijulkisissa tiloissa. Siten kodit ovat paikkoja, joissa kaikista merkityksellisimpiä suhteita muodostetaan myös erilaisten taustojen omaavien ihmisten kesken. Ne ketkä omaavat eri etnisten ryhmien välistä kontaktia kotonaan, ovat myös suvaitsevimpia erilaisuutta kohtaan kuin muissa tiloissa erilaisia ihmisiä kohtaavat. (Piekut & Valentine 2016, 178.)

3.33 Konteksti ja valta

Ahmedin mukaan (2000, 8) kohtaamiset eivät ole vain välittömiä kasvokkain tapahtuvia tilanteita, vaan ne avaavat esiin kaikki menneisyyden kohtaamiset. Myös Valentine (2008, 333) ja Matejskova ja Leitner (2011, 722) peräänkuuluttavat laajemman kontekstin ja historian huomioimista suhteessa

siihen, mitä yksittäisissä kohtaamisissa tapahtuu. Aiemmat kohtaamiset ja mahdolliset epäoikeudenmukaisuuden kokemukset sekä materiaaliset tilanteet vaikuttavat. (Valentine em.) Oma vaikutuksena on sukupuoliella, luokkajaolla, etnisellä taustalla ja iällä. (Matejskova & Leitner 2011, 722)

Leitner (2012, 832) yhtyy ajatukseen kohtaamisten jatkumosta, mutta lisää siihen vielä kohtaamisten taustalla olevat paikkakohtaiset identiteetit. Tällöin muualta tulleiden läsnäoleminen haastaa paikallisen alueeseen kohdistuvan tietynlaisen identiteetin. Tästä esimerkkinä on valkoisen Amerikan keskilänsi. Tätä identiteettiä kyseenalaistetaan jokapäiväisissä tiloissa kuten ruokakaupoissa, naapurustossa ja muissa julkisissa tiloissa. Kohtaamiset saavat siten muotonsa laajemmista konteksteista, jotka menevät tietyn tilanteen tai paikan ulkopuolelle.

Kun lähdetään tutkimaan laajempia yhteyksiä, huomio kiinnittyy olennaisesti laajempiin vallan kytköksiin globaalissa kapitalistisessa järjestelmässä. Yhteiskunnan rakenteet, sosiaaliset ja rodulliset hierarkiat ovat osa tietyssä hetkessä ja paikassa tapahtuvia yksittäisiä kohtaamisia ja niihin liittyviä tilallisia asetelmia. (Leitner 2012, 832-833.) Valentinen (2008, 333-334) mukaan tarvetta olisikin tunnustaa yksilöiden ennakkoluulojen väliset suhteet ja prosessit, joiden kautta yhteisöt tulevat puolusteleviksi ja asettuvat vastakkain. Kyseessä on aina kilpailu niukoista resursseista ja vastakkaisista oikeuksista. Resursseilla ei viitata tässä vain asumiseen ja työhön vaan myös erilaisten elämäntapojen mukaan elämiseen. Oikeudet ovat yksilöiden ja ryhmien sosiaalisia sekä poliittisia oikeuksia tasa-arvoon sekä vapaus elää ilman syrjimistä, mutta myös yksilön oikeudet kuten oikeus ilmaista itseään. Positiivisella suhtautumisella ja suvaitsevaisuudella on vahva yhteys valtaan. Kyse on lopulta siitä, kuka suvaitsee ja ketä (em., 329). Suvaitsevaisuuteen liittyy aina epätasa-arvoinen suhde. Toisen suvaitseminenkin on vallan teko. (Waltzer 1997, 52.)

Kohtaamisen maantiede ja tilat liittyvätkin olennaisesti kuulumisen politiikkaan. Se tarkoittaa neuvotteluja ja valtataisteluita siitä, kuka kuuluu tai ei kuulu tiettyyn paikalliseen ja kansalliseen yhteisöön ja paikkaan. Kuulumisen politiikkaan liittyvät myös kulttuuristen ja rodullisten rajojen politiikka sekä paikkoihin kytkeytyneet rajat. Kaikkiin näihin liittyy rajojen määrittely ”meidän” ja ”teidän” välillä. (Leitner 2012, 830.)

3.34 Toiseuttaminen ja rodullistaminen

”Kohtaamisten tilat” (*spaces of encounters*) käsitteen kautta voidaan kiinnittää myös huomio siihen, miten identiteeteillä ja asenteilla sekä tunteiden että tilallisuuden aktiivisella roolilla on merkitystä *toiseuttamiseen* ja *rodullistamisen* prosesseihin. Toiseuttaminen onkin rodullistamisen keskiössä. Siihen liittyvät kategoriat, jotka perustuvat fyysisiin tai kulttuurisiin eroihin ja joiden kautta sekä itseä että toista rodullistetaan ts. kategorisoidaan tiettyyn muottiin. (Leitner 2012, 830.) Toiseuttamisen ja rodullistamisen prosesseja, jotka liittyvät myös tilallisuuteen, on enenevässä määrin tutkittu viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Tähän liittyy kriittinen valkoisuuden tutkimus, maantieteellistä tutkimusta sekä tutkimusta sosiaalipsykologian näkökulmasta. Viimeisimpänä on syntynyt materialistista koulukuntaa, joka on lähtenyt tarkastelemaan prosesseja rodullistamisen ja tilallisuuden ruumiillisen luonteen pohjalta. (Leitner 2012, 830-832.) Myös tunteiden tutkimusta on tehty muun muassa Ahmedin (2004) toimesta, jonka huomio on kiinnittynyt toiseuttamisen ja rodullistamisen tunnepitoiseen luonteeseen.

Rodullistamisen prosessissa ”valkoiset” asukkaat rodullistavat ”värillisiä” maahanmuuttajia ja tiloja. Maahanmuuttajien rodullistaminen puolustaa valkoista etuoikeutta ja kulttuuria, ja samalla peräänkuuluttaa tietynlaisen ideaalimallin, jossa ehtona kuulumisella on paikalliseen ja kansalliseen yhteisön arvoille ja normeille kumartaminen. Tätä kutsutaan myös assimilaatioksi eli sulautumiseksi. Laajemmin rodullistamisen prosessi saa muotonsa yksilöiden sosiaalisen aseman ja paikkaan liittyvien identiteettien sekä stereotyyppien, että hegemonisten maahanmuuttoon liittyvistä diskursseista. (Leitner 2012, 828-829.)

Helga Leitnerillä (em.) on tästä esimerkikinä Minnesotan maaseutu, jossa valkoiset maanviljelijät ja Somalian, Sudanin, Cambodian pakolaiset sekä Meksikosta ja muualta keski-Amerikasta työtä etsimään tulleet siirtolaiset risteityivät ja kohtasivat paikassa erilaisine taustoineen sekä asemineen. Kohtaamiset Minnesotan tapauksessa herättivät vahvoja tunteita, joita soviteltiin yksilöiden sosio-tilallisessa suhteessa tilaan ja aikaan globaalissa järjestelmässä (Sheppard 2002, 307). Minnesotan tapauksesta löytyi toiseuttamista ja rodullistamista, eliitin vahvoja tunteita (usein pelkoa), konflikteja ja kilpailuasetelmia. Toisaalta löytyi myös erilaisuuden neuvottelua, joka saattoi johtaa ystävyyden kehittymiseen. (Leitner 2012, 829.) Tässä tutkimuksessa olenkin kiinnostunut, mitä kantaväestön ja maahanmuuttajien kohtaamisissa tapahtuu Suomen Tampereella.

Devereauxin pienen kaupungin paikallisten asukkaiden kuuluminen paikkaan oli Leitnerin (em., 830) mukaan sidottu siihen, keitä he ajattelevat olevansa eli valkoisia amerikkalaisia. Tämä johti siihen, että he paikansivat värilliset maahanmuuttajat ulkopuolisiksi. Englanniksi tässä yhteydessä käytettävä termi ”*out of place*” viittaa osuvammin siihen, mistä on kyse, paikan ulkopuolella olemiseen ja olevaan. Tästä päästään takaisin Malkin (2012) ajatukseen siitä, kuinka maahanmuuttajat voidaan ajatella ikään kuin välitilassa oleviksi, ei lähtömaahansa eikä uuteen maahan kuuluvaksi. Tästä lähtökohdasta käsin onkin mielenkiintoista kysyä, että millaiseksi maahanmuuttajien kuuluminen voi muodostua.

3.4 Kuulumisen mahdollisuudet kaupungeissa

Idea kaupunkiin kuulumisesta pitää mielenkiintoisesti sisällään sekä kansallisvaltion ihanteen ja rajat että ajatuksen kaupungista vapaasti kuulumisen tyyssijana. Lähtökohtaisesti poliittinen järjestys ja kapitalismi nähdään kansallisvaltioiden kautta (Bauder 2016, 253). Maahanmuuttajien laittomaksi määrittäminen lähtee kansallisvaltion rajalta, mutta sitä tapahtuu myös lisääntyvästi kaupungeissa; paikoissa, joissa ihmiset voivat identifikoitua kansalaisyhteiskuntaan kuulumattomiksi (Vaughan-Williams 2008) kuten työpaikoilla, linja-autoasemilla tai kouluissa (Bauder 2016, 253). Kaupungeissa kuulumattomuuden käytännöt ja tasot käyvät ilmi.

Toisaalta kaupunki voidaan nähdä radikaalisti urbaanina todellisuutena, joka on järjestäytymätön ja avoin (Bauder 2016, 252). Lefebvre (1996) puhuu ”oikeudesta kaupunkiin”. Oikeus kaupunkiin ei perustu asunnon omistamiseen vaan läsnäolemiseen kaupungissa (Allon 2013). Oikeus ei siten perustu tai liity statukseen, väliaikaiseen asumiseen tai siihen onko ns. paperiton maahanmuuttaja (Bauder 2016, 255). Jokapäiväiset kokemukset kaupungista ovat perusteena siihen, kenellä on oikeus kaupunkiin, eikä henkilön kansalaisuus tiettyyn valtioon (Purcell 2013, 142). Kaupunki voikin siten tarjota heikossa asemassa oleville maahanmuuttajille, kuten laittomasti maassa oleville, mahdollisuuksia kuulumiseen, johon on kansallisella tasolla pääsy evätty (Allon 2013, 254). Lefebvre näkee kaupungin ikään kuin ylittävän radikaalisti kapitalistisen ja kansallisvaltioon perustuvan järjestelmän (Bauder 2016, 256). Bauder (em., 255) peräänkuuluttaa Lefebvren tavoin, että kaupunkien tulisi olla avoimia ja osallistavia asukkaille, sen sijaan, että olisivat täysin politisoitumattomia.

Kaupunkitutkimuksessa on alettu tällä vuosituhanella uudelleen puhua kaupungeista kohtaamisten ja kontaktien tilana (Valentine 2008, 324, Massey 2005, 94, 149). Kaupungista puhutaan, että se on ”*world of strangers*”, tila, jossa toisilleen tuntemattomat ihmiset asuvat ja kohtaavat toisiaan (Koefoed & Simonsen 2012, 633). Tähän on liittynyt positiivinen suhtautuminen kaupunkien monimuotoistumiseen ja kulttuurien sekoittumiseen. Kaupungit nähdään mahdollisuuksien tyyssijana ja muutosten kärkenä. Puhutaankin urbaanista kosmopolitanismista tai uusista hybridi kulttuureista. (Valentine 2008, 324.)

Erilaisten ihmisten kohtaamista ja suhteita lähestyttiin jo tunnetun klassisen sosiaalipsykologisen kontaktiteorian pohjalta 1950-luvulla. Sen mukaan erilaisten ryhmien yhteen tuleminen on paras tapa vähentää ennakkoluuloja. Asenteet kumpuavat siitä, ettei ei ole ollut kontaktia toisenlaiseen ihmiseen. Toisaalta asenteet ja kontakti ovat läheisesti riippuvaiset toisistaan. Ennakkoluuloja voidaan teorian mukaan vähentää vuorovaikutuksella, jos instituutiotkin tukevat tätä. (Piekut ja Valentine 2016, 176.)

Kontaktiteoria ja kosmopolitanismi ovat saaneet myös kritiikkiä osakseen. Vaikka uudessa urbanismissa nähdään positiivista kehitystä suhteessa aiempaan kaupunkitutkimukseen, jossa kaupungeista ajateltiin ongelmalähtöisesti, kritiikkiä suhteessa naiviuteen ja romantisoituun mielikuvaan on esitetty (Matejskova & Leitner 2011, 721-722). Valentine (2008, 325-326) kommentoikin, että kosmopolitanismin ja uuden urbaanin suuntaukset olettavat, että erilaisuuden kohtaaminen olisi aina kunnioitusta ja positiivista vaikutusta herättävää. Vaikka erilaiset ihmiset olisivat samoissa paikoissa samaan aikaan, tutkimusten mukaan tapahtui kuitenkin hyvin vähän todellista kontaktinottoa.

Matejskovan ja Leitnerin (2011, 720) mukaan jokapäiväiset kohtaamiset voivat myös johtaa ennakkoluulojen ja yleistämisen kovenemiseen. Voisi ajatella, että positiiviset kohtaamiset vaikuttaisivat myös päinvastaista vastaanottajissaan ja laajenisivat koskemaan koko ryhmittymää (Valentine 2008, 332). Valentinen (em.) tutkimuksen mukaan kuitenkin näin ei välttämättä käynyt, vaan positiiviset kokemukset yhdistettiin vain yksilöihin.

Matejskova ja Leitner (2011, 720) kysyvät myös, ovatko kohtaamiset tai erilaisten etnisten ryhmien samalla alueella asuminen seurausta siitä, että lähtökohtaisesti suhtaudutaan avoimesti, eikä kontaktien aikaan saamasta positiivisesta asenteesta. He (em., 722) näkevätkin urbaanien kohtaamisten seuraukset avoimina. Ne voivat joko hälventää ennakkoluuloja tai toisinpäin. Samaa mieltä on Amin (2002, 959), joka on tutkinut etnisen erilaisuuden kohtaamista arkipäivän urbaaneissa

neuvotteluissa. Kaupunkien julkinen tila ei luonnollisesti palvele kulttuurien välistä sekoittumista. Kuitenkin yhteiseen tekemiseen perustuvat paikat ja yhteisöt voivat luoda mahdollisuuksia hyvien suhteiden syntymiselle ja muutokselle (em., 970). Vaikka kansallinen kehys etnisistä suhteista on merkityksellinen, Amin (em., 959) peräänkuuluttaa neuvotteluja, jotka käydään nimenomaan paikallisella tasolla.

Kuinka paljon yhteisöllinen koheesio voi olla tavoitteena erilaisuuden kanssa asuessa? Sen sijaan, että etsittäisiin yhtenäistä paikan tuntua, Aminin (em., 972) mukaan tarvitaan mahdollisuuksia risteytyä paikoissa, jotka todellisuudessa edustavat monenlaisia tiloja (sosiaalisia konstruktioita) ja monimuotoisia ihmisiä. Asuinalueilla voidaan tavoitella toimeentulemistä, läsnäoloa ja siltojen ylittämistä. Tarvitaan mahdollisuuksia ja aloitteita kontaktille ja dialogille tasavertaisten kesken, jonka lopputuloksena ei välttämättä ole saavutettua yhteisöä tai koheesiota, mutta ne voivat johtaa uusien asenteiden ja identiteettien luomiseen sekä ylittää pelkoja ja väärinymmärryksiä. Olennaista tällöin on se paikallinen politiikka, joka määrittelee tilojen luonnetta ja sitä, miten sosiaalisia sitoumuksia tehdään (Amin 2002, 973). Valentin (2008, 334) mukaan tarvitaan urbaania politiikkaa, joka tunnistaa epätasa-arvon kohteita kuten myös ottaa huomioon erilaisten ihmisten kirjon, mutta pyrkii yhdistämään ennakkoluulojen ja kunnioittavan suhtautumisen erilaisuuteen sosiaalis-taloudellisen epätasa-arvon ja vallan keskusteluihin.

Kaupunkiin identifioituminen voi myös olla helpompaa kuin koko yhteiskuntaan huolimatta siitä, että olisi ollut haasteita ja syrjiviä kokemuksia kuten Koefoedin ja Simonsenkin (2012, 634) tutkimuksessa havaittiin. Kaupungista rakentui havaintojen mukaan spatiaalinen muodostelma, joka tarjosi mahdollisuuksia kehittymiseen ja identifioitumiseen. Jos identifioituminen kansallisella tasolla on vaikeaa, globaalit, urbaanit, lokaalit ja ruumiilliset identifioitumisen muodot voivat sen sijaan lisääntyä (Koefoed & Simonsen 2012, 639). Myös Suomen kontekstissa tehdyssä tutkimuksessa somalitytöistä Turussa havaittiin, että Turku saattoi tuntua kotikaupungilta, vaikka Suomi ei olisi kokonaisuudessaan tuntunut kotimaalta (Isotalo 2015, 196).

4 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimusasetelma luku sisältää tutkimuksen rakenteen, tutkimuskysymykset ja metodologiset lähtökohdat. Kuvaan, miten tutkimukseni asettuu laadullisen tutkimuksen kentälle ja fenomenologiseen tulkintakehykseen. Kirjoitan auki aineiston keruun taustat, johon sisältyy Ketterä Kaupunki – tutkimushanke, ja sen puitteissa tapahtuneet yksilö- ja ryhmähaastattelut. Kerron haastattelujen käytännön toteuttamisesta ja aikataulusta, sekä mitä erityispiirteitä niihin liittyi. Lisäksi tuon esiin, kuinka olen analysoinut aineistoa teoriaohjaavan sisällönanalyysin ja fenomenologisen kokemusten merkityksellistämisen pohjalta.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut maahanmuuttajien kuulumisen tilallisuudesta. Tutkimuksessa selvitän maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kuulumisen muodostumista erityisesti kaupunkikontekstissa. Kuulumista tarkastellaan suhteessa maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisiin kokemuksiin. Lopuksi pohdin myös, miten kuulumisen ja vierauden kokemukset kaupunkitilassa suhteutuvat maahanmuuttajien kuulumiseen laajemmin yhteiskunnassa.

Tutkimuksen pääkysymys ja alakysymykset ovat seuraavat:

Miten maahanmuuttajataustaiset nuoret muodostavat kuulumista kaupungissa?

1. Miten kuulumisen rakentuu maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisissa kokemuksissa Tampereella?
2. Mitä kuulumisen kaupunkitilassa kertoo maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kuulumisesta yhteiskuntaan laajemmin?

4.2 Fenomenologinen lähestymistapa

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, johon liittyvät laadulliset analyysin vaiheet. Turhan karkea, mutta tyypillinen jaottelu kvantitatiivisiin eli tilastollisiin ja kvalitatiivisiin eli laadullisiin tutkimuksiin ei kerro koko totuutta. Tutkimuksen tekemisessä on kuitenkin Pertti Alasuutarin (1999,

31-32) mukaan yhteisiä lähtökohtia kuten pyrkimys objektiivisuuteen ja perustelut, jotka nousevat aineistosta eikä tutkijan omista lähtöasetelmista. Alasuutari kirjoittaa kahdenlaisesta tutkimuksen tekemisen ideaalimallista, jossa lähtökohtina on 1) luonnontieteellinen koeasetelma tai 2) arvoituksen ratkaiseminen. Laadulliseksi kutsutussa tutkimuksessa analyysi etenee havaintojen niputtamisesta ja yksinkertaistamisesta arvoituksen ratkaisemiseen (em., 39). Laadullisessa analyysissä aineistoa käsitellään yleensä kokonaisuutena ja kuten Alasuutari (em., 38) toteaa: ”*sen ajatellaan valottavan jonkin singulaariseksi ymmärretyn sisäisesti loogisen kokonaisuuden rakennetta.*”

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on Hirsjärven ym. (1997, 161) mukaan ”*todellisen elämän kuvaaminen*”. Taustalla on kuitenkin ajatuksena, että todellisuus on monimuotoista ja tätä pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisella otteella. Laadullisella tutkimuksella tavoitellaan tosiasioiden löytämistä eikä niinkään vahvistamaan jo olemassa olevia ”totuuksia”. Tutkimuksessa on myös mukana tutkijan arvolähtökohdat, koska niillä on merkitystä siinä, miten yritämme ymmärtää tutkimuksen kohdettamme.

Tutkimukseni perustuukin fenomenologiseen tiedonsosiologiaan, jossa lähtökohtana on todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tehtävänäni onkin sosiaalitieteilijänä tutkia todellisuuden rakentumisprosessia. Tällä tavoin voidaan tutkia arkitietoa ja ihmisten jokapäiväistä ”todellisuutta”. (Berger & Luckmann 1994, 11, 25.) ”*Jokapäiväinen elämä esittäytyy ihmisten tulkitsemana todellisuutena ja subjektiivisesti merkityksellisenä, yhtenäisenä maailmana*”, kuten Berger ja Luckmann (em., 29-34) toteavat. Todellisuus tuotetaan ja ylläpidetään ajattelun ja toiminnan kautta. Jokapäiväisen elämän todellisuus on intersubjektiivista eli myös muutkin elävät arkitodellisuuden maailmassa ja siihen liittyy jatkuva omien sekä muiden merkitysten välinen vuorovaikutus. Arjen todellisuudessa elämiseen liittyy olennaisesti siis toiset ihmiset.

Fenomenologiselle tutkimuksen teon lähtökohdalle on Timo Laineen (2018, 30) mukaan olennaista, että ”*ihmisyksilöt rakentuvat suhteessa maailmaan, jossa he elävät, ja he myös itse rakentavat tuota maailmaa*”. Fenomenologia tarkoittaa asioiden ilmenenistä itse koettuina ja elettyinä maailmoina. Jokaisella on oma perspektiivinsä ja suhteensa asioihin ja ihmisiin, vaikka koettu hetki olisi samassa tilassa ja ajassa. Jokaisen omaan tulkintaan ja perspektiiviin tilanteesta vaikuttavat aiemmat kokemukset, käsitykset ja arvot. Berger ja Luckmann (1994, 37) myös toteavat, kuinka jokapäiväisen elämän todellisuus ja maailma muodostuu sekä ajallisesti että tilallisesti. Tilallinen jäsentyneisyys on osa sosiaalista elämismailmaa, koska oma ja muiden todellisuudet risteävät samoilla kentillä.

Fenomenologinen suhde maailmaan on ennen kaikkea kokemuksellista. Elämää eletään ensisijaisesti oman kokemuksen eikä käsitteellisen ajattelun kautta. Fenomenologien mukaan kokemukset ovat myös intentionaalisia eli merkityksellisiä. Kokemukset muodostuvat siten merkityksistä ja kokemusten tutkimisessa tarkastellaan niiden merkityssisältöä ja rakennetta. Yksilöiden todellisuuden ja merkitysmaailmojen rakentajina nähdään yhteisöllisyys. Fenomenologiassa keskipisteenä ovat kokevat yksilöt, mutta samaan aikaan yksilöt ovat yhteisöjen ja yhteiskuntien jäseniä. Yksilöiden kokemusten tutkiminen valottaa siten myös aina jotain yleisemmälläkin tasolla. (Laine 2018, 31-32.)

Sovellan tässä tutkimuksessa fenomenologista lähtökohtaa kokemusten tutkimiseen niin, että näen kokemusten rakentuneen yksilöiden elämismaailmassa ja suhteessa yhteisöihin eli sosiaalisesti rakennettuina. Tutkimusta tehdessä olen kuitenkin myös kiinnostunut siitä, miten yleistettäviä kokemukset ovat muiden yksilöiden kanssa ja tulkitseen kokemuksia teoreettisten käsitteiden kautta eli astun jonkun verran tarkastelukulmassa ulos yksilöiden minä-perspektiivistä ja harrastan jälkijättöä, jonka Laine (em., 30) muotoilee jo menevän fenomenologisen tarkastelun rajojen yli.

4.3 Aineiston keruu ja taustat

4.31 Ketterä Kaupunki – tutkimushanke

Olen tehnyt pro gradu -tutkielman osana Ketterä kaupunki (Dwellers in Agile Cities) – tutkimushanketta. Ketterä kaupunki on strategisen tutkimuksen hanke ja sitä on rahoittanut Suomen Akatemia. Ketterä kaupunki – tutkimushanke on alkanut vuonna 2016 ja jatkuu tämän vuoden 2019 kesään saakka. Hanke on monitieteinen hanke, joka koostuu kuudesta eri osahankkeesta, jotka liittyvät kaupunkikehityksen eri osa-alueisiin kuten arkkitehtuuriin, teknologiaan, ympäristöön ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Yhtenä näistä osahankkeista on sosiaalisen monimuotoisuuden hanke. (Dwellers in the Agile Cities 2016.)

Sosiaalisen monimuotoisuuden osahankkeessa pyritään tutkimaan kaupunkia ja sen hallintaa haavoittuvien ryhmien näkökulmasta. Tarkastelun kohteena ovat haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asumiseen ja elämiseen liittyvät innovatiiviset ratkaisut. *”Näiden ryhmien asumiseen ja elämiseen liittyy epävarmuutta ja väliaikaisuutta, joka vaikeuttaa heidän hyvinvointiinsa ja osallisuuteensa liittyvien tarpeiden tunnistamista ja huomioimista yhteiskunnassa ja*

hyvinvointijärjestelmissä.” Hankkeessa hyödynnetään toimintatutkimuksellisia ja osallistuvia menetelmiä. Yhtenä haavoittuvana ryhmänä tutkimuksessa ovat olleet maahanmuuttajat. (Dwellers in the Agile Cities 2016.)

4.32 Ryhmä- ja yksilöhaastattelut

Haastattelut ovat yksi laadullisen tutkimuksen tyypillisiä tapoja kerätä aineistoa. On luonnollista kysyä asioita ihmisiltä, jos halutaan tietää ihmisten ajatuksista ja käyttäytymisestä jotain. Haastattelu on joustavampi ja syvällisempi tapa kerätä tietoa kuin kyselyt. Haastattelun kautta on tarkoitus kerätä mahdollisimman paljon tietoa aiheesta, jota halutaan tutkia. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 84-85.)

Alasuutari (2001, 151-153) nostaa esiin sen, kuinka haastattelumuodolla on merkitystä siihen, miten ihmiset valmistautuvat ja millä tavoin he puhuvat haastattelutilanteessa. Tällöin saatava aineistokin on luonteeltaan erilaista ja se tulisi ottaa huomioon analyysissä. Usein sosiaalitieteen piirissä haastateltavat mieltävät yksilöhaastattelut ”terapeuttiseksi” tai luottamukselliseksi keskustelun muodoksi. Ryhmäkeskusteluissa vuorovaikutus taas muodostuu erityisesti suhteesta siihen, minkälainen suhde tai vuorovaikutuksen tapa on ryhmän muihin jäseniin (varsinkin jos kyseessä on luonnollinen ryhmä). Ryhmäkeskustelut voivat eri tavoin kuin yksilökeskustelut, tuottaa aineistoa siitä, miten ryhmä toimii ja ajattelee sekä käsitteellistää asioita.

Olen kerännyt aineistoa liittyen opiskeluprojektiin sekä työharjoitteluun, jotka tein Ketterä kaupunki -tutkimushankkeen Sosiaalinen monimuotoisuus -osaprojektin yhteydessä. Olin ensin tekemässä ”Human Mobility in Peace Research”- kurssiin liittyen projektityötä hankkeessa. Projektityö sisälsi työpajan, joka toteutettiin yliopistolla tammikuun lopulla 2018. Työpajassa oli tarkoitus kartoittaa jo hankkeessa mukana olleiden maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kokemuksia tamperelaisista paikoista. Otin mukaan tämän tutkimuksen aineistoon oman sekä kahden muun opiskelijan työpajassa tekemät ryhmähaastattelut lukuun ottamatta yhtä henkilöä, joka oli iältään tämän tutkimuksen kohteen ulkopuolella. Haastatteluihin osallistuneita henkilöitä oli tällöin yhteensä kuusi.

Jatkoin haastattelujen tekemistä syksyllä 2018 kun työskentelin Ketterä kaupunki -tutkimushankkeessa. Tein yhden yksilöhaastattelun jo hankkeessa informanttina mukana olleelle. Lisäksi otin yhteyttä monikulttuurista järjestötyötä tekevään henkilöön ja sain hänen kauttaan järjestettyä uusia haastateltavia. Tästä seurasi vielä yksi yksilö- sekä ryhmähaastattelu.

Haastatteluissa käytin lähtökohtana samoja teemoja ja kysymyksiä kuin aiemmassa työpajassa. Kaiken kaikkiaan haastateltavia oli 11, joiden oletettu sukupuolijakauma jakautui 6 mieheen ja 5 naiseen. Haastateltavat olivat maahanmuuttajataustaisia nuoria aikuisia (18-25-vuotiaita). Kaikki haastateltavat olivat kotoisin Euroopan ulkopuolelta ja lähes kaikki olivat tulleet tänne turvapaikanhakijana tai kiintiöpakolaisena.

Tutkimukseni aineisto koostui sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluista. Haastatteluiden lähtökohtana olivat kaksi teemaa, joista kysymykset muodostuivat. Teemana olivat 1) tamperelaiset paikat, joissa käy tai viettää aikaa mielellään, 2) tamperelaiset paikat, joissa ei mielellään käy tai joista on huonoja kokemuksia. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joissa on ennalta määrätty teemat sekä niihin fokusoituvia kysymyksiä, joiden puitteissa haastattelua suoritetaan. Menetelmän etuna onkin joustavuus siinä, että haastattelun edetessä voi kysyä uusia kysymyksiä vastausten perusteella. (Salajärvi & Tuomi 2018.) Eri haastatteluissa vaihtelivat, minkälaisia tarkentavia kysymyksiä esitettiin ja riippuen haastattelun luonteesta (ryhmä- vai yksilö- ja kielikysymykset), haastattelijalla oli sekä aktiivisempaa että passiivisempaa roolia.

Haastatteluiden erityisyytenä oli se, että haastattelijan ja haastateltavien äidinkieli oli kaikissa tapauksissa eri. Osa haastatteluista tehtiin englanniksi ja osa suomeksi. Suomenkielisistä haastatteluista osan joutui tekemään yksinkertaistetuilla sanamuodoilla ja kysymyksillä, ns. selkokielellä. Ymmärrettäväksi tuleminen sekä haastattelijan että haastateltavan puolelta oli välillä haasteena ja sillä on voinut olla merkitystä siihen, millaista aineistoa on saatu. Myös sillä, että en itse toteuttanut kaikkia haastatteluja oli vaikutuksensa siihen, että haastattelutyylit olivat hiukan erilaisia. Lisäksi ryhmäkeskusteluissa oli jonkun verran päällekkäisyyttä keskusteluissa, joka vaikeutti omalta osaltaan aineiston litterointiprosesseja.

4.5 Analyysin kulku

4.51 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Sarajärven ja Tuomen (2018, 103) mukaan ”sisällönanalyysiä voi pitää paitsi yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin”. He kutsuvat sitä myös laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmäksi, jonka avulla voidaan tehdä hyvin monenlaista tutkimusta ja ylipäättään kaikenlainen sisältöjen analyysi on väljimmillään tätä.

Sisällönanalyysin menetelmällä analysoidaan kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa, jota voi olla esimerkiksi kirjat, artikkelit, haastattelut, puheet, keskustelut, dialogit ja raportit. Sisällönanalyysi on siten tekstianalyysiä. Analyysimenetelmän tarkoituksena on järjestellä aineisto systemaattisesti ja tuottaa tutkittavasta ilmiöstä sanallinen tiivistetty kuvaus. Lisäksi tarvitaan johtopäätösten tekoa, jotta lopullinen analyysi ei jää kuvaukseksi. (Em., 117.)

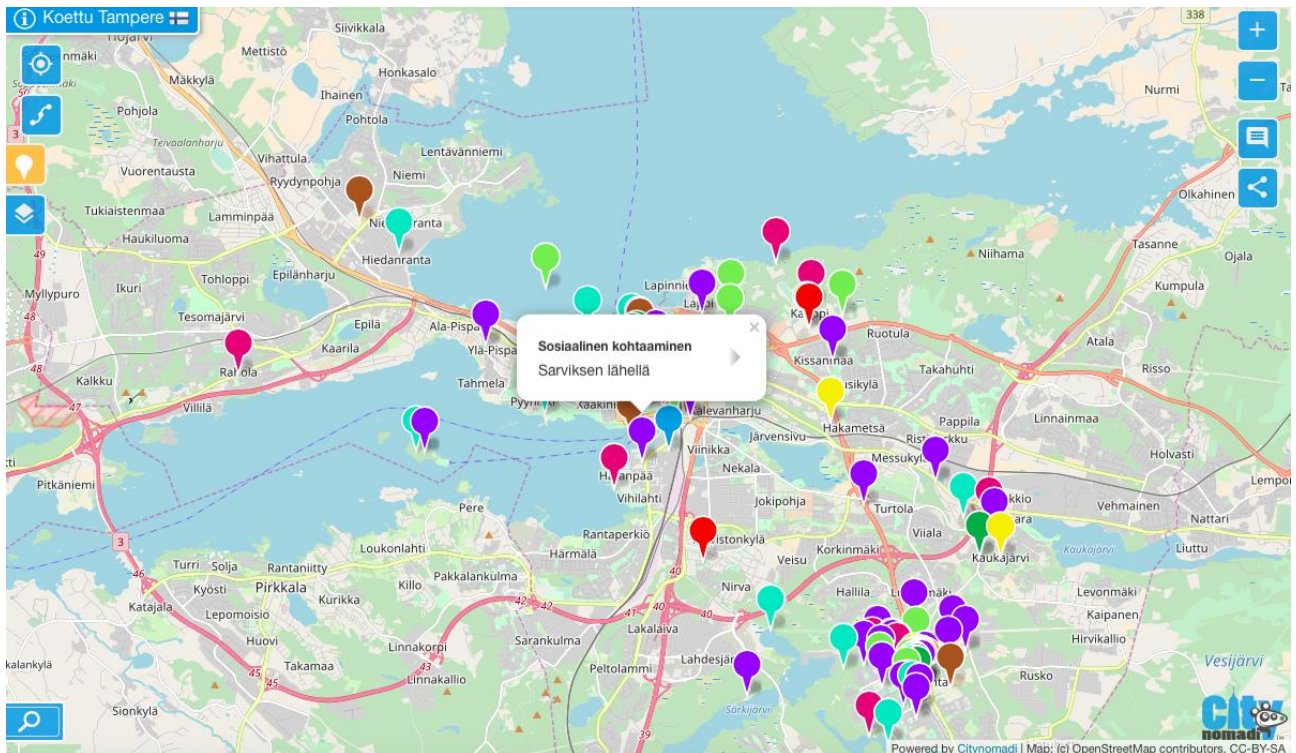
Sisällönanalyysia voidaan jakaa induktiivisiin ja deduktiivisiin päättelyn lajeihin. Induktiivisessa analyysissä päättelyn logiikka etenee yksittäisistä havainnoista yleiseen. Deduktiivisessa taas toisinpäin eli yleisestä tehdään johtopäätöksiä yksittäisistä asioista. Toisaalta käytetään myös jakoa aineistolähtöinen- ja teorialähtöinen sisällönanalyysi, joihin myös edellä mainittu päättelyyn perustuva kahtiajako useimmiten istuu. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 107-110) Aineistolähtöisessä analyysissä teoria ohjaa ainoastaan analyysin metodologiaa. Analysoitavat kohteet valikoituvat aineistolähtöisesti tutkimustehtävän mukaisesti. Teorialähtöinen analyysi perustuu tiettyyn valittuun teoriaan tai malliin. Lisäksi Sarajärvi ja Tuomi (em.) nostavat esiin kolmannen tavan, joka asettuu edellä mainittujen välimaastoon eli teoriaohjaavan sisällönanalyysin.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi tarkoittaa teoreettisen viitekehyksen ohjaavaa analysointia, mutta joka perustuu kuitenkin aineistoon. Teorialla on iso vaikutus, mutta sen kautta ei pyritä testaamaan aineistoa kuten teorialähtöisessä analyysissä. Tällöin myöskään aineiston keruuseen ei ole ehdottomia teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia. Tutkimusprosessissa, aineistolähtöisyys ja teoreettiset lähtökohdat vaihtelevat ja vuorottelevat. Teoriaohjaavassa analyysissä hyödynnetään usein abduktiivisen päättelyn muotoa (Sarajärvi & Tuomi 2018, 109-110.) Teoriaohjaava sisällönanalyysi on ollut tässä tutkimuksessa keinona, joka on ohjannut kysymysten tekoa ja teoreettista ymmärrystä, jonka perusteella aineistoa on ensimmäisessä vaiheessa luokiteltu.

4.52 Koettu Tampere –kartta ja toimintaluokat

Haastatteluaineistoja hyödynnettiin myös interaktiivisen kokemuskartan teossa, jota tein työskennellessäni Ketterä kaupunki -tutkimushankkeessa. KOETTU TAMPERE – kartan (<https://citynomadi.com/route/801d322b2f105f31bc345db0fee07767>) avulla on tarkoitus nostaa esiin marginaalisessa asemassa olevien kaupunkilaisten kokemuksia, jotka liittyivät kaupunkiympäristöön ja erilaisiin julkisiin sekä kaupallisiin tiloihin Tampereella. Työstin kartalle sekä maahanmuuttajataustaisten nuorten että hervantalaisten ikääntyneiden tutkimusaineistoja. Karttaan merkittiin ihmisten esiin nostamat paikat ja niihin liittyvistä kokemuksista yhteenvetoa sekä

yksittäisiä sitaatteja esimerkeiksi. Kartasta käy ilmi, missä paikoissa ihmiset viettivät kaupungissa aikaa, miten he kulkevat kaupungissa ja mitä toiminnasta kokemuksissa on kyse. (Kuitunen 2019.)

Ketterä kaupunki -tutkimushankkeen Sosiaalisen monimuotoisuuden -osahankkeessa on ollut tarkoitus kokeilla ja etsiä ratkaisuja erityisesti haavoittuvien kaupunkilaisryhmien tarpeisiin (Dwelles in Agile Cities 2016). Kokemuskartan avulla oli tarkoitus tuottaa visuaalisessa muodossa ja kartalla olevaa kokemustietoa erityisesti kaupunkisuunnittelun tueksi. Se eroaa kaupunkisuunnittelussa käytetyistä ”pehmogis” – menetelmistä (esimerkiksi verkkopalvelut, joihin asukkaat voivat laittaa kommenttejaan) siinä, että kaupunkilaisten kokemuksia on haastateltu ja luokiteltu sekä vedetty yhteen tutkijan toimesta. Kartalla on myös selkeä viesti, jossa ihmisten tasapuolinen osallisuus ja tilojen inklusiivisuus olisi tavoiteltava tila kaupungeissa. (Kuitunen 2019.)

Kun työskentelin Ketterä kaupunki -hankkeessa, keräsin haastatteluaineistosta paikat, joihin haastatteluissa nousseet kokemukset linkittyivät. Aineistosta kertyi maahanmuuttajataustaisten osalta yhteensä 69 paikkaa, jotka laitettiin karttasovellukseen (pois jäi jokin yksittäinen paikka, jota en onnistunut paikantamaan). Paikat luokiteltiin toimintaluokkien mukaan, jotka nousivat Damiano ym. (2017) artikkelin pohjalta. Artikkelissa oli koostettu luokitusta eri tutkimusten pohjalta. Ketterä kaupunki -hankkeessa käytimme samaa luokitusta, mutta ilman jakoa pakollisiin ja vapaaehtoiisiin

toimintoihin. Myös toimintaluokat suomennettiin niin, että ne kuvaavat toimintaa. Toimintaluokkiin jaottelussa olennaista oli se, mistä aineiston kokemuksissa oli kyse eikä ainoastaan mekaaninen luokittelu. Luokittelu tapahtui siten aineistolähtöisesti ja yksilön kokemuksen sekä tutkijan siihen liittyvän tulkinnan mukaisesti.

Toimintaluokat, joiden mukaan kokemukset paikoista jaoteltu: *

 Terveydestä huolehtiminen (<u>Taking Care</u>)	 Hyvinvoinnista huolehtiminen (<u>Personal Care</u>)
 Toimeentulo (<u>Income</u>)	 Kuluttaminen (<u>Consumption</u>)
 Syöminen (<u>Nutrition</u>)	 Sosiaalinen kohtaaminen (<u>Social</u>)
 Liikkuminen (<u>Mobility</u>)	 Vapaa-ajan toiminta (<u>Leisure</u>)
 Opiskelu (<u>Education</u>)	 Osallistuminen (<u>Civic</u>)

* Baeza, J.L.; Cerrano, D. & Männig, K. 2017. Comparing Two Methods for Urban Complexity Calculation Using the Shannon-Wiener Index.

Toimintaluokat ohjasivat aineiston teemoittelua tämän tutkimuksen alkuvaiheessa. Toimintaluokituksen kautta keskeisimpään osaan nousivat selkeästi kahden eri toimintaluokan havainnot ja niiden muodostama kokonaisuus. Niiden pohjalta palasin aineistolähtöisesti tarkastelemaan paikkahavaintoja ja päädyin samoihin teemoihin. Alateemat ja niiden sisällöt muodostuivat kuitenkin koko paikka-aineistosta, eikä toimintaluokitus ollut ohjenuorana tai kehyksenä. Siten kartassa oleva luokitus ei ole yhdenmukainen tämän tutkielman analyysin lopputulosten suhteen.

Mistä maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kokemukset kertoivat?

- Inklusiiviset ja eksklusiiviset kokemukset arjessa
- Rakenteelliset ja asenteelliset esteet
- Vapaa-ajan määrän vaikutus tilallisiin kokemuksiin
- Sukupuolierot
- Vuodenaikojen vaikutus kokemuksiin ja kaupunkitilojen käyttöön

Kartan tekemisen pohjalta nostin esiin yllä näkyvät keskeiset aineistosta nousseet maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuiset kokemukset. Ne toimivat hyvänä lähtöprosessina ja alustavana suuntana tämän tutkimuksen analyysin teolle.

4.53 Merkityksellistämisen prosessi

Fenomenologisessa tutkimuksessa analyysi etenee prosessiomaisesti. Ensimmäisessä vaiheessa muodostetaan kuvaus, jossa pyritään tuomaan esiin esimerkiksi haastateltavien kokemukset sellaisilla ilmaisuilla kuin ne on kerrottu. Tähän sopivat hyvin myös lainaukset haastattelusta. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu yleistettävien tulkintojen karttaminen. (Laine 2018, 42.) Tässä vaiheessa olen kerännyt paikkoihin liittyvät haastattelupätkät erilleen aineistosta ja käynyt aineiston läpi paikoittain.

Seuraavassa vaiheessa edetään jakamalla aineisto merkityskokonaisuuksiin. Tällä tarkoitetaan erillään olevan aineiston hahmottamista paremmin ja selkeämmin jakamalla merkitykset tutkittavan aiheen kannalta eri aspekteiksi. Fenomenologiassa luotetaan intuitioon, jonka avulla aineistosta voidaan hahmottaa erilaisia aspekteja eli tässä yhteydessä merkityskokonaisuuksia. Näitä voidaan jäsentää samanlaisuuden tai yhteenkuuluvuuden perusteella. Merkityksiä pyritään löytämään mahdollisimman monesta näkökulmasta. Olennaista on kuitenkin tutkimuskysymys, jonka avulla kokonaisuuksia jäsennetään. (Laine 2018, 43-44.)

Analyysivaiheessa ensimmäisen vaiheen kuvausta nostetaan tulkinnan tasolle. Analyysin avulla aineistoa käsitteellistetään ja tematisoidaan sekä yleistetään. Fenomenologisessa tulkinnassa ei kuitenkaan häivytetä yksilöllisiä eroja ja pyritä muodostamaan vain yleisiä tai yhteisiä merkityksiä. Merkitykselliseksi nähdään sekä yksilölliset että yhdistävät tekijät. (Em., 45.) Mielestäni tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan ollut täysin mahdollista fenomenologisen syväluotaavaan kokemuksen ja tietynlaisen yksittäisen ilmaisutavan tutkimukseen, koska jo kielelliset lähtökohdat olivat haastavia. Tutkimukseni on siten soveltanut sekä fenomenologian perinnettä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Merkityskokonaisuuksista muodostuu lopulta jonkinlainen kokonaiskuva tai synteesi. Kuten tiedämme, kokonaisuudet eivät ole todellisuudessa erillisiä vaan ne ovat suhteessa toisiinsa. Toisilla kokonaisuuksilla voi olla enemmän painoarvoa kuin toisilla. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritäänkin selvittämään koetun ilmiön merkitysrakennetta, joista muodostuva kokonaisrakenne muodostuu merkityskokonaisuuksien välisten suhteiden karttana. (Laine 2018, 45-46.)

5 KUULUMINEN TILALLISISSA KOKEMUKSISSA

Tarkastelen analyysin ensimmäisessä osassa aineistosta nousevia maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisia kokemuksia Tampereelta. Nostin aineistosta kaksi vallitsevaa kokemusten yläluokkaa, joiden kautta kuulumisen ja vierauden kokemukset näyttäytyivät. Näiden kahden kokemuskokonaisuuden alle sisältyi erilaisia kokemuksia, jotka olen luokitellut alalukuihin ja nimennyt kokemuksen mukaan. Peilaan havaintoja sekä luokitteluja tutkielman teoriapohjasta nousseisiin käsitteisiin ja ajatuksiin, mutta erityisesti tätä tapahtuu analyysin toisessa osassa.

Käytän analyysissä sitaatteja aineistosta havainnollistamassa analyysiä. Sitaatit ovat kertojiensa mukaisia, ne edustavat sitä kieltä, jolla haastateltava osallistui aineiston tuottamiseen. Olen ottanut vapauden parannella sitaattien kieliasua ja lyhentää niitä kadottamatta niiden sisällöllistä merkitystä. Olen myös tarkoituksellisesti välttänyt kaupallisten tilojen nimeämistä sekä tiettyjen alueiden leimaamista.

5.1 Sosiaalinen kohtaaminen

Sosiaaliset kohtaamiset nousivat aineistosta esiin vahvimpana kaupunkitilaan ja kuulumiseen liittyvinä kokemuksina. Sosiaaliset kohtaamiset vaikuttivat tilallisiin kokemuksiin ja siihen, minkälaisia merkityksiä tiloille annettiin.

5.11 Minut yleistetään

Sosiaalisissa kohtaamisissa tapahtui yleistämistä ja/tai haastateltavat kokivat tulleen kohdelluksi yleistysten pohjalta. Haastateltavien mielestä ”maahanmuuttajat” kategorisoitiin helposti yhdeksi ryhmäksi ja toisten ulkomaalaistaustaisten tekemisillä saattoi olla vaikutusta siihen, miten yleisesti ottaen heistä ajateltiin. Erottuvan ulkonäön koettiin luovan pohjaa yleistävälle toiminnalle. Myös aiemmin mainitussa oikeusministeriön (2016, 45,76) selvityksessä ”vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin” viitattiin *erilaisen ulkonäön* toimineen lähteenä häirinnälle.

Ryhmähaastatteluissa useat haastateltavat pohtivat, kuinka he joutuivat varomaan ollessaan ostoksilla, etteivät saaneet *negatiivista huomiota*. Useat haastateltavista olivat kokeneet yleistävää kohtelua kaupallisissa tiloissa, kuten ostoskeskuksessa, vaate- ja ruokakaupoissa tai kahviloissa. Seuraavissa sitaateissa haastateltavat kertovat kokemuksiaan kaupallisista tiloista. Toinen kertoi, että häntä oli seurattu henkilökunnan taholta ruokakaupassa monia kertoja. Kokemus oli ulossulkeva, mutta samaan aikaan osallistuja yritti ymmärtää toiminnan taustalla olevia syitä. Toisella haastateltavalla oli vastaavanlainen kokemus eräästä elintarvikeliikkeestä.

“Same thing happened to me everytime when I go to the Grocery Store (they are following).[...] There is one guard that follows everyone that look... like immigrant. I don’t blame anyone. There have been people who have done some bad actions [...] and sometimes I feel shy when I go to some places.”

“When immigrant person goes in, it’s like they are following every move you make. I start to feel like I’m been cornered all the time when I try to go shopping.”

Haastateltavat nostivat esiin myös maahanmuuttajuuden ja oletuksen köyhyydestä tai tietämättömyydestä. Eräässä kahvilassa haastateltava oli kokenut, että häneltä kyseltiin kahvilaostosten maksamisesta turhaan. Hän tunsikin olevansa sekä yleistyksen, että aliarvioinnin kohteena.

“I feel that they think that we don’t have money to buy things.”

“Yksi päivä tapahtui jotain kirjaston kahvilassa. En koskaan halua mennä sinne.[...] Me olimme istumassa. Sitten työntekijä kysyi, että miksi te ette maksanut tätä. Tämä ei ole oikeasti hyvä. Sun pitäisi muistaa(myyjän), että kuka on maksanut. Sitten oikeesti me näytettiin hänelle kuitti ja hän huusi kaikkien kuullen. Tämä ei ole hyvä. Joissakin paikoissa ajatellaan, että sä oot maahanmuuttaja ja sä et tiedä mitään.”

Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan, jossa heidän olemistaan jossakin tilassa tai jopa Suomessa oli kyseenalaistettu. Toisaalta oli kokemuksia, joissa tuntui siltä, ettei ollut tervetullut. Oli kokemuksia, joissa sanat, eleet tai katseet olivat viestittäneet, ettei toinen kuulu tänne. Näitä kokemuksia oli koettu kaupallisissa – ja julkisissa tiloissa, mutta myös työharjoittelupaikassa ja naapurustossa. Yksi haastateltavista oli ollut harjoittelussa päiväkodissa Tampereella. Hän oli

kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka lapset käyttäytyivät hänen seurassaan normaalisti, mutta koki vanhempien *katseen* häntä kohtaan olleen epäilevä.

"I think that we need more trust in Tampere. Because I was in harjoittelu at päiväkoti, and there were children between five and six. And the children felt comfortable with me, they laughed and acted like a normal human being. [...] But when their parents came, I saw the look how they looked at me: "I don't trust you".

Epäileviä katseita oli kohdattu muuallakin. Jotkut haastateltavista kertoivat, että eräissä pubissa käyvät ihmiset eivät pitäneet turvapaikanhakijoista ja tämä oli tullut heidän mukaansa ilmi *katseina*, *pahan puhumisena* ja kerran jopa *tavaroiden heittelynä*. Erään haastateltavan mukaan publiin sisälle meno tiesi aina yhteentörmäystä.

"There are old people and people who are not that old, but all of them don't like refugees. They talk something bad about us or just look. Once we had the demonstration against our friend's deportation and passed by the corner pub. People threw stuff and talked badly about us."

Erottuvan ulkonäön lisäksi uskontoon liittyvät symbolit ja islamin uskoon kuuluminen vaikutti toimineen yleistämisen syynä. Yksi haastateltavista kertoi, kuinka Turun isku vuonna 2017 vaikutti hänen mukaansa ihmisten suhtautumiseen muslimeita kohtaan. Hänestä tuntui siltä, että häntä huivia käyttävänä ihmisenä *katsottiin* epäluuloisesti. Haastateltavan sisko oli kokenut kaksi ikävää välikohtausta autokoulunsa lähistöllä tuntemattomien poikien sekä erään naisen taholta. Haastateltava selitti tilannetta itselleen ja siskolleen sillä, että kaikki eivät ole samanlaisia ja vältti itse leimaamasta Suomea tai suomalaisia tietynlaiseksi.

"Turun iskun jälkeen tuntui siltä, että suomalaiset kiinnittivät huomiota siihen, että on huivi päässä. He katsoivat pahasti ja miettivät, että ehkä minäkin tappelen muiden ihmisten kanssa. Mä kerron mun siskosta, mitä hänelle tapahtui. Yksi päivä hänellä oli ajotunti ja hän odotti autokoulun opettajaa ulkona. Ehkä viisi poikaa tuli ja sylki hänen päälleen sekä haukkuivat kiroillen muslimilaiseksi. Mun sisko itki. Sitten kun hän tuli takaisin, hän sanoi, ettei halua olla Suomessa. Mä sanoin, että kaikki eivät ole sellaisia, mutta kun Suomessa tapahtuu jotain, kaikki maahanmuuttajat leimataan."

Naapuruussuhteet eivät myöskään aina automaattisesti tuottaneet positiivisia kokemuksia. Ihmeteltiin, että miksi naapurit eivät juttele ja ovat vain hiljaa. Erään haastateltavan perheellä oli ollut hankaluuksia naapurin kanssa, jolta oli tullut jatkuvasti valituksia ja kieltoja perheelle muun muassa jättämällä lappuja postiluukusta. Lopulta tilanne oli lauennut siihen, että ulkopuolinen taho (ohjaaja) oli sovitellut tilannetta.

5.12 Olen ruumiillisen häirinnän kohteena

Sosiaaliin kohtaamisiin liittyi useassa tilanteessa kohtaamisten ruumiillisuus. Yleinen kulkuneuvo näytteli vahvasti julkista tilaa, jossa tapahtui maahanmuuttajien ja syntyperältään suomalaisten kohtaamisia. Busseilla kulkeminen oli monelle välttämätön osa eri puolilla kaupunkia liikkumista. Kohtaamisia muiden ihmisten kanssa tapahtui tällöin väistämättä, koska busseissa oltiin fyysisesti pienessä tilassa. Kuten aiemmissakin luvuissa on käynyt ilmi, joukkoliikenne on yksi tyypillinen tapahtumapaikka syrjinnälle ja vihapuheen kokemuksille maahanmuuttajataustaisten keskuudessa (Oikeusministeriö 2016). Julkisessa liikenteessä etäisyyden ja läheisyyden ambivalenttinen suhde korostuu ja muodostaa erityisiä jännitteitä. Haastateltavat olivat kokeneet, että busseissa välteltiin viereen istumista tai kontaktia. Haluttiin ottaa etäisyyttä, jos vaan bussin rajallinen tila sallii. Toisaalta jos jouduttiin lähietäisyyteen, oli kokemuksia, joissa tultiin liiankin lähelle ja loukattiin ylittämällä keholliset rajat, kuten seuraava esimerkki kertoo.

“Actually something happened to me two days ago. I took a bus and I sat next to one lady. Because every seat was full except one. I sat next to her and she looked at me like (something negative)... Really, she did that. And I looked at her and I was like uu, maybe I didn't take shower. I was like, okay, no I did it. So I got up and I stood there and I looked at her and she looked at me. And then when she looked at me and I got up, she stamped into my leg.”

Sama haastateltava kertoi kokeneensa rasistisen tilanteen kulkiessaan erään kerran bussilla. Kokemus oli sekä kehollinen että sanallinen. Hänet rodullistettiin tilanteessa ”värilliseksi” tai ”mustaksi” (Leitner 2012), jonka koskemattomuutta ei kunnioitettu. Neuvotteluja tilan käytöstä ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ei käyty siten tasa-arvoisesta lähtökohdasta. Haastateltavan mukaan kokemuksessa pahinta oli se, ettei kukaan bussissa olleista ihmisistä puuttunut tilanteeseen, vaikka osa olikin selvästi tilanteesta häpeissään.

“I was at the bus. And there was a lady sitting next to me. And really this was the weirdest thing I’ve ever noticed. She was sitting next to me and she was just keep looking at me: “I don’t like that, I don’t like this, I don’t like that” ... And she did something weird. She just came and did this (swiping his hand). ... And then I said, lady, what’s wrong? Why you keep doing that? And she said, that “oh I thought that the black was coming off. “... Nobody interrupt and I keep saying that what black are you talking about. Like do I have oil or something. Even she made me go confused. I’m like what are you talking about?! And then finally she said,” oh, that’s your skin.””

Muillakin haastateltavilla oli negatiivisia kokemuksia julkisista tiloista. Eräs haastateltavista kertoi kohdanneensa itkuisen naisen, joka oli kertonut pelottavasta kokemuksestaan bussipysäkillä. Kokemus oli ollut sekä sanallinen, että fyysinen, koska hänen laukkunsa sisältö oli tyhjennetty kadulle ja huivista otettu kiinni. Nainen oli kyseenalaistanut tämän jälkeen ajatuksen siitä, että Suomessa oleminen tuntuisi hyvältä ja turvalliselta.

“Yksi päivä olin bussipysäkillä. Yksi arabilainen nainen tuli ja puhui mun kanssa arabian kieltä. Mä sanoin, että anteeksi, en ymmärrä. Sitten hän sanoi, että mä osaan vähän suomen kieltä. [...] Sitten hän kertoi, että oli ollut bussipysäkillä matkalla kouluun, joka alkaa kello kahdeksalta. [...] Yksi suomalainen mies, joka oli ehkä juonut alkoholia, oli tullut perässä ja ottanut hänen laukkunsa sekä sanonut, että menkää muslimit omaan maahanne. Mies oli tarttunut hänen huiviinsa. Sitten mies oli poistunut ja nainen ei voinut tehdä mitään. Laukku oli mennyt rikki ja mies oli jättänyt tavarat kadulle. [...] Nainen kertoi myös itkien, että hänen miehensä oli kuollut Irakissa ja hän oli yksin kahden lapsen kanssa täällä. Hän oli ajatellut, että hän tulee tänne ja täällä tuntuu hyvältä ja on turvallinen paikka. Mutta nyt olikin tapahtunut tällaista. “

Lisäksi haastateltavilla oli myös sukupuolittuneita kokemuksia, jotka olivat ruumiillistuneet joko miehen tai naisen kehoon. Nuoret miehet kertoivat, kuinka he kokivat, että heidän läsnäoloonsa suhtauduttiin negatiivisesti heidän kulkiessaan kaupungin kaduilla. Yksi kertoi aina kokevansa, että hänet nähdään *uhkana*. Erilainen ulkonäkö yhdistettynä sukupuoleen merkityksellistyi ”vieraaksi” tai ”maahanmuuttajan kehoksi”, johon liitettiin esimerkiksi vaarallisuuden piirteitä. Tällöin ainoastaan läsnäoleminen kadulla riitti tuottamaan vierauden kokemuksia (Ahmed 2000, 32).

“It feels that the Finnish people don’t know that there are immigrants in Finland. Almost everytime I go out women walking with her child brings the child onto her backside. Everytime when I am smoking in the streets and see the child coming, [...] I throw the cigar away 30 meters before.

Because I am worried that I would be accused of that. Everytime when I go somewhere, I look like a threat to others.“

Toinen haastateltava joutui myös *negatiivisen huomion* kohteeksi liikkueessaan kaupungin pääkadulla. Se sai hänet vakavasti pohtimaan oman olemisensa ja olemuksensa oikeutusta.

“I only have a special place where I get attacked every time when I walk. And that is in the center. Starting from Keskustori all the way to the train station. I feel like I would be a prostitute who is waiting for the clients. I just walk and someone comes and asks, where are you from and why are you here. For some reason I feel that being an immigrant is kind of a crime. Like that we shouldn't exist. Like that we shouldn't even be and breathe in the same air. That is how I feel.”

Pari nuorta naista olivat taas kokeneet epämiellyttäviä tilanteita maahanmuuttajataustaisten miesten taholta. Eräs haastateltava oli tullut seuratuksi bussissa ja sieltä pois jäätyään. Tilanne oli aiheuttanut pelkoa ja fyysisiä reaktioita. Toisesta oli tuntunut häiritsevältä tuntemattomien maahanmuuttajapoikien taholta tulleet kommentit ostoskeskuksessa. Valentine (2008, 334) nostaakin esiin tarpeen myös tarkastella ryhmien sisäisiä ennakkoluuloja ja huonoja suhteita. Nämä esimerkit muistuttavat siitä, että kuulumisen tilallisuus muodostuukin moninaisista asioista ja sosiaalisista suhteista.

”Yksi päivä kun tulin Hervantaan takaisin. Oli myöhäisä ja talvi. Kun jäin bussista, kaksi miestä seurasi minua. Mä laitoin mun takkini hatun päälle ja kävelin tosi nopeasti. Pelkäsin niin paljon, että mun kädet tärisi. En koskaan haluaisi liikkua silloin kun on pimeää. Onneksi mun naapuri oli pihalla ja mä sanoin sille hei. Sitten ne seuraajat lähtivät takaisin. Kuulin kun he puhuivat arabiaa keskenään, mutta mä en ymmärtänyt, koska en ole arabi.”

”Kaikki pojat istuivat ostoskeskuksen aulassa. Näytän vähän kiinalaiselta, mutta olen afganistanilainen. Mutta ne eivät tajunneet, että olen afganistanilainen ja puhun persiaa sekä osaan vähän arabian kieltä. Ne puhuivat musta pahasti, tai en mä tiedä mitä se on, riippuu vähän kulttuurista. Iranissa, Afganistanissa ja arabimaissa on semmoinen tapa, että pojat menevät tyttöjen perässä. Se tuntui häirinnältä.”

5.13 Kesällä kaikki on hyvin!

Valtaosassa haastatteluita nousi esiin kesän merkitys paikkojen suhteen. Kesällä toimintojen, tapahtumien ja ulkona olevien tilojen käyttö korostui. Kesällä oli tekemistä ja pystyi tekemään kaikkea; pelata jalkapalloa, uida, grillailia, kävellä kaupungilla, kuunnella musiikkia ulkona, tanssia ja kohdata ihmisiä. Kesällä elämä tuntui heräävän eloon ja ihmiset liikkuvat ulkona sekä ottivat positiivista kontaktia. Yhdessä ryhmähaastatteluista kesän merkitys lävisti koko haastattelun alusta loppuun saakka. Kesällä kaikki tuntui olevan hyvin ja sosiaalinen elämä sekä tila olivat parhaimmillaan. Kesään liittyy myös olennaisesti ilma, ei ollut kylmä, oli sopivan lämmintä ja aurinko paistoi.

Kesästä puhuttaessa korostuivat muutos ja vastakkainasettelut. Tilat ja ihmiset muuttuivat, kun tuli kesä. Mielikuvat ja ajatukset kesästä olivat aurinkoisia ja mukavien tapahtumien jatkumoa. Kesä ja talvi loivat haastattelussa selkeitä vastinpareja; lämmin – kylmä, ihmiset mukavia – ihmiset epäystävällisiä, hiljaista – ihmiset heräävät eloon, voi tehdä kaikkea – ei ole mitään tekemistä, ollaan sisällä – ollaan ulkona, ihmiset juovat – ihmiset nauravat ilman viinaa, töistä juostaan suoraan kotiin ja katsotaan tv:tä – ollaan ulkona ja pidetään hauskaa. Seuraavat esimerkkisitaatit kertovat vuodenaajoista ja niiden eroista.

“In the winter, it seems that everyone wants to just go to work and after return to their homes. And if they go to a bar, the Finns go with their friends and that’s why they don’t want to know other people.”

"Huvipuisto on tosi kiva paikka. Siellä on hauskaa; kivoja laitteita, musiikkia ja paljon lapsia. Aurinko paistaa kesällä ja syön jäätelöä. Vain kesällä. "

Well, I don’t have any place to hate. I like every place here in the summer, just in the summer. Because everywhere it’s good and nice. Everywhere there’s people laughing. Not like in the winter, they are quiet, because it’s cold, it’s so cold. You see the people change in the summer. When it’s summer, people change: all are happy and talk, they don’t, but in the winter no, they all are quiet and they don’t talk.”

Kesällä haastateltavat viettivät mielellään aikaa ystävien kanssa tai yksin Koskenrannassa. Haastateltavat kokivat, että vuodenaika vaikutti siihen, miten ihmiset käyttäytyivät. Heidän kokemuksensa mukaan kantaväestöön kuuluvat olivat sosiaalisempia ja iloisempia kesäaikaan.

”Koskenranta on rauhallinen paikka veden äärellä keskustassa. Ihmiset istuvat siellä. Siellä voi istua ja jutella kavereiden kanssa. Voi kuunnella veden solinaa, joka rauhoittaa, jos vaikka on joku ongelma tai on surullinen. Voi olla myös yksin ja miettiä vähän.”

”Our favorite places in the summer is Koskenranta [...] Yeah, in the summer. Because all the people go there in the summer. And there is sun, always, in the summer.[...] “In the summer, we don’t go home that much, just sleep and that’s it.”

“Yeah, everyone is happy, playing, dance everywhere with music. That’s why I’m liking summer. I go everywhere. We go swimming, barbecuing and we sit. [...] We don’t feel the time, because the summer goes so fast, we just have so much fun. We feel that the summer, it’s really short.”

Haastateltavat kertoivat myös kokemuksiaan kahviloista ja ravintoloista, jotka liittyivät vuodenaikoihin. Vuodenajat vaikuttivat myös sisätiloissa olevien paikkojen käyttöön. Seuraavassa sitaatissa kuvataan korkealla sijaitsevan kahvilan näkymiä kaupungille erityisesti kesällä. Osalla haastateltavista korostui myös se, että talvisin vapaa-ajan viettäminen tapahtui pääsääntöisesti kodeissa.

“That is a place to go. Especially in the summer. In the winter it is good but in the summer it is beautiful, there is not snow, it is warm and you can see everything. The place is welcoming, you don’t always have to show the ID. It is not specialized to only finnish people.”

5.14 Päihtyneet pysäyttelevät kaduilla

Suurin osa haastateltavista kertoivat kokemuksiaan siitä, kuinka heidän kulkunsa oli pysäytetty kaduilla. Monet näistä kohtaamisista tapahtuivat päihtyneiden ja usein vielä vanhempien henkilöiden toimesta. Kohtaamiset herättivät nuorissa paljon tunteita ja pohdittavaa. Toisissa kohtaamisissa oli myös muutospotentiaalia ja ne saattoivat päätyä olemaan merkityksellisiä hyökkäävälle osapuolellekin, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

"Once at the weekend, we were walking outside. There was one guy who was drunk and came to us like "yeah, come on, if you want to fight, I don't know why you are here". At that time there was snow at the ground. He just fell down and his leg was hurt. We went to help him. He was surprised and asked "why do you help me, I just tried to fight with you, why do you do this?" He followed us asking "why did you help me?" [...] Finnish people don't come to talk if they are not drunk. They are shy. And we are scared to go to talk with them."

Edellisessä esimerkissä haastateltavat myös pohtivat, kuinka päihtymys vaikutti heidän mukaansa siihen, että suomalaiset ottavat kontaktia, joka oli yleensä näissä tapauksissa negatiivista. Päihtymys vaikutti näissä kokemuksissa lisäävän häirinnän mahdollisuutta, eikä näyttäytynyt mairittelevalla piirteellä. Joskus kokemukset olivat jopa johtaneet vahvaan erotteluun ”meihin” ja ”teihin”, kuten näissä esimerkeissä kerrotaan. Toisessa kokemuksessa huomionarvoista oli kuitenkin toisen kantaväestöön kuuluvan esiin nouseminen puolustamaan maahanmuuttajataustaista haastateltavaa. Kiinnitin huomiota siihen, että tämän aineiston perusteella puolustaminen oli yleisempää naisia kuin miehiä kohtaan.

“One night we were walking near the train station, Hämeenkatu. One guy who was really drunk asked cigarette from us. Then he started talking about foreigners and refugees. Suddenly he said: “I would give my life for this country, you can stab me”. He was acting aggressively but not any physical contact. I was thinking in my mind that what is he talking about. We tried to apologise and left the place. That was really bad experience.”

"Olin ystävän kanssa kaupassa kesäkuussa ja yksi nainen, joka oli ehkä vähän juonut, katsoi pahasti ja sanoi, ettei tämä ole minun maani ja miksi asun täällä. Toinen suomalainen nainen puuttui tilanteeseen ja sanoi, että älä puhu hänen kanssaan. "

Haastateltavat puhuivat levottomuuksista ja päihteiden väärinkäyttäjistä myös asuinalueilla ja naapurustossa. Eräs haastateltava oli kokenut ikävän kokemuksen kävellessään eräällä alueella järven ympäri ystävänsä kanssa ja joutuneensa juoksemaan perään lähtenytä juopunutta miestä karkuun. Kokemuksella oli ollut merkitystä siihen, miten haastateltava suhtautui alueeseen edelleenkin.

"Mutta joihinkin paikkoihin, mä en koskaan mene yöllä, esimerkiksi tietyille asuinalueelle. [...] Kun kerran olin kaverin kanssa siellä, ei ollut ihan yö, mutta kello oli seitsemän tai kaheksan aikaan.

Oltiin kävelemässä tuon järven ympäri. [...] Yksi mies oli juonut paljon ja lähti meidän perään. Sen jälkeen olen pelännyt mennä kävelemään sinne, vaikka se oli kaksi vuotta sitten. Toi kokemus on jäänyt mun mieleeni. [...] Se oli melkein mun ainut huono kokemus Tampereella. ”

”Asuinalueella on erilaisia ihmisiä ja siellä myös myydään lääkkeitä. Yksi päivä näin itse keskustassa ostoskeskuksen lähellä kun lääkkeitä annettiin kädestä toiseen. [...] Kun mä näin tilanteen, mies katsoi minua vihaisesti ja mä pelkäsin. [...] Ostoskeskuksen vieressä ja sisällä on ihmisiä, jotka juovat. Tämä asuinalue ei oikeasti ole hyvä paikka. Mutta palvelut ovat hyvät ja sieltä saa kaiken mitä haluaa.”

5.2 Osallistuminen

Osallistuminen oli toinen aineistosta esiin noussut teema, jonka kautta kuulumista kaupunkiin ja yhteiskuntaan tuotettiin tai se jäi puutteelliseksi. Osallistuminen sisältää kokemukset siitä, onko yhdenvertaiset mahdollisuudet olla osallinen, oli sitten kyse palveluiden tai tilojen avoimuudesta.

5.21 Sisään pääsyäni rajoitetaan

Haastateltavat törmäsivät usein siihen, että heidän pääsyinsä tiettyihin paikkoihin oli vaikeaa tai kokonaan rajoitettua. Baarit, yökerhot tai vastaavat, joihin edellytetään 18 vuoden ikää, pyysivät yleensä näyttämään henkilöpapereita. Kaikilla haastateltavista ei ollut Suomen lain mukaisia henkilöpapereita ja vaikka olikin täysi-ikäinen, ei ollut keinoa todistaa ikäänsä. Myös esimerkiksi ilman papereita ei voinut ostaa tupakkaa. Ne, paikat, joissa ei oltu niin tarkkoja tai joihin pääsi esimerkiksi henkilöpapereita näyttävän henkilön kanssa, muodostuivat merkityksellisiksi. Haastateltavien kokemuksissa henkilöpapereiden puutos rajoitti tai esti kokonaan mahdollisuuksia viettää vapaa-aikaa tietyissä paikoissa kuten seuraavat sitaattit osoittavat.

“We can’t go to bars because we don’t have the papers. Sometimes if they don’t ask papers, we can go. This is not nice. People sit there and ask “where is your ID” and I say “I don’t have an ID”. -

“When we once were in this place, we partied, danced, had a drink and felt happy. I think we weren’t like how Arab people are normally seen: as people who don’t drink, just sit somewhere and listen to sad music. Or as people who are angry. We’re not like this.”

Myös oleskelu kaupallisissa tiloissa vaikutti monen haastateltavan mielestä olevan rajoitetumpaa kuin valtaväestöllä. Haastateltavat kohtasivat usein kysymyksiä tai epäilyjä liittyen tiloissa olemiseen. Joissakin vaate- ja ruokakaupoissa seurattiin ja tarkkailtiin sekä tultiin helposti kysymään jotakin tai jopa tarkastamaan laukkua tai kuittia ostetusta tuotteesta. Yksi haastateltavista pelkäsi joka kerta kun poistui vaateliikkeistä, että hänen peräänsä tullaan ja pyydetään näyttämään laukun sisältöä. Hänelle tultiin myös erään kerran kahvilassa ilmoittamaan, että täytyy ostaa jotakin tai lähteä pois ennen kuin hän oli ehtinyt tilaamaan mitään.

“And we sat there and one of the workers came and said that “yeah, we have to buy something or you need to leave”.

Tällaiset kokemukset herättivät ikäviä tunteita. Koetuksi toiseudeksi voidaankin kutsua kokemuksia ruumiillisesta ja sosiaalisista rajoituksista, blokkaamisesta tai epävarmuuden kokemuksista (Koefoed & Simonsen 2012, 628). Myös toisesta haastateltavasta tuntui siltä, että hänen piti poistua eräästä kahvilasta nopeasti. Hänen mukaansa tunteen aiheutti myyjän *katse*.

"En mä halua mennä sinne. Joissakin paikoissa tuntuu siltä, että täytyy lähteä nopeasti pois. Tämä ei ole hyvä.[...] Ihan yläkerrassa on kolmannessa kerroksessa kahvila. Yksi päivä istuimme kavereiden kanssa siellä. Sitten myyjä katsoi näin, mutta mä en tiä mitä hän haluaa. Sitten mun kaveri sanoi, että menkää. Hän koko ajan katsoo meitä. Sitten me lähdemme."

Laurier & Philo (2005, 198) toteavatkin, että olemme tietoisia siitä, että ostamme oikeuden istua kahvilan pöytään samalla kun ostamme kupin kahvia. Tällöin kahvila toimiikin välineenä siihen, että väliaikaisesti omistamme paikan ja tuolin sekä suojan kaupungissa. Mielenkiintoista onkin kysyä, milloin väliaikainen sijoitus päättyy.

5.22 En puhu suomen kieltä

Kieli vaikutti haastateltavien kokemuksissa siihen, miten osallisuutta koettiin tai ei koettu suhteessa tiloihin, palveluihin ja yhteiskuntaan. Kielikysymykset olivat selvästikin enemmän esillä niillä haastateltavista, jotka eivät puhuneet hyvin suomea eikä englantia. Keskustan ostoskeskuksista osallistujilla oli sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia. Haastateltavista nuoret naiset olivat sitä mieltä, että uudessa kauppakeskuksessa pystyi asioimaan yleensä hyvin, vaikka suomen kielen osaaminen olisi vähäisempää.

Terveyspalveluiden saatavuudesta puhuttaessa suurimmaksi asiaksi suomen kieltä osaamattomille haastateltaville nousi tulkkien saatavuus. Vaikka akuuttiajan voisi saada lääkärille, tulkkia ei välttämättä ollut heidän mukaansa saatavilla. Yhdenvertaiset osallistumisen mahdollisuudet palveluihin olivat olleet tällöin vaakalaudalla ja odottaminen oli tuntunut vaikealle.

”Yhtenä päivänä kävin terveyskeskuksessa ja halusin varata aikaa. Sieltä sanottiin, että ajan pystyy varaamaan tälle päivälle, mutta tulkkia ei ole saatavilla. Tämä on tosi vaikea asia. Lääkäri on hyvä, mutta tulkin puuttuminen on vaikeaa. Tulkkia voi joutua odottamaan kaksi kuukautta. Joskus voi saada puhelintulkkauksen, jos tarvitsee heti apua.”

Haastateltavat kertoivat myös kokemuksiaan työharjoitteluista ja kielikoulutuksesta. Sosiaalisilla suhteilla oli vaikutusta siihen, millaisena koulutus oli koettu. Eräs osallistuja teki työharjoittelun nuorisopalveluilla ja oli tyytyväinen kielitaidon harjaantumisesta. Hänelle puhumisen harjoittelulla oli ollut suuri merkitys oppimiselle ja ujouden voittamiselle. Suomen kielen oppiminen oli maahanmuuttajataustaisille tärkeä asia, jolla oli vaikutusta siihen, mitä Suomessa pystyi tekemään ja mitkä paikat näyttäytyivät avoimina.

Eräs haastateltavista ei pitänyt kielikoulun tavasta opettaa kieltä eikä kokenut hyötyvänsä siitä. Ollessaan käytännön työharjoittelussa, hän oppi kertomansa mukaan puhumaan. Hän oli sitä mieltä, järjestelmässä olisi parantamisen varaa, jotta ihmiset pääsisivät työelämään ja saisivat mahdollisuuksia tehdä jotain.

“People say to us that “you take our money, because you don’t work and you take the money from Kela”. But if you think about that, there are a lot of solutions: one thing is to find a lot of places to work for us, and then try to make the taxes lower, so you can encourage the people to work.

And even in the school and the way we learn the language. I didn’t like that. [...] The best way to teach the people is to let them speak. Not only reading, but also let them try to speak.”

5.23 On mielekästä tekemistä

Mielekäs tekeminen ja sopiva määrä vapaa-aikaa nousi esiin aineistosta merkitseväenä tekijänä liittyen kaupunkitilan käyttöön ja osallistumiseen. Haastateltavista nuoret miehet kertoivat, että olivat kokeneet olonsa tylsistyneeksi ja viettäneet paljon vain aikaa kuluttaen ostoskeskuksessa ennen

pääsyään koulutukseen. Tämä vaihe oli liittynyt turvapaikanhakijana olemiseen, jolloin vapaa-aikaa oli ollut liikaakin tuhlettavaksi. Koulutus oli tuonut rytmin päivään ja kavereita ei täytynyt lähteä erikseen tapaamaan kaupungille, kuten seuraava sitaatti osoittaa.

“When we didn’t have the school in winter time, we woke up at two o’clock, then ate, changed the clothes and went to the shopping center to drink coffee, sit, and talk. We went there too much and felt boring. It was just sitting there. But we don’t go there anymore because we have the school. Now we just go to school and home. We meet at the school and after school, everyone goes to their own home.”

Naisten kokemukset ostoskeskuksista olivat taas positiivisia ja ne olivat heille paikkoja tavata ystäviä, viettää aikaa perheen kanssa, syödä ravintolassa tai olla ostoksilla. Monet haastateltavat kertoivat myös harrastuksista, joissa olivat viihtyneet. Naiset toivat esiin naisille suunnattuja liikuntapalveluja kuten uimahallivuoro Hervannassa ja kuntosali Annalassa. Kesällä oli monia paikkoja, joissa pystyi käymään ja viettämään kesää mukavan tekemisen ja ystävien tai perheen parissa. Näitä olivat monet kaupungin puistoalueet, huvipuisto ja esimerkiksi Viikinsaari.

“Laukontorilta vois ostaa liput ja mennä laivalla saarelle. Siellä sä voit koko päivän olla sun perheen kanssa ja kaverin kanssa. Niin grillata ja sauna. Sekin on tosi hyvä paikka.”

Jalkapallo oli keskeinen tekijä haastateltavien nuorten miesten elämässä ja vaikutti siihen, missä päin kaupunkia liikuttiin ja vietettiin aikaa. Kesällä Pyynikin ranta ja -kenttä olivat suosittuja paikkoja harrastaa jalkapallon pelaamista ja uimista. Hervannan Ahvenisjärven rannalla nuoret miehet kertoivat viettäneensä aikaa grillaten ja pelaten jalkapalloa. Myös Kaukajärvellä sijaitseva Iso-Vilusen skeittipuisto mainittiin kiinnostavana paikkana, josta on hyvät näköalat Kaukajärvelle laajemminkin. Eräs nuori koki Lielahdessa olevan Kaarikoirien skeittihallin paikaksi, johon kuka tahansa voi mennä skeittaamaan. Hän oli ollut jopa seuraamassa paikan rakentamista. Paikan merkityksellisyys rakentui sen avoimuudesta ja mielekkään vapaa-ajan toiminnan tarjoamisesta.

“It is a lake and there is the beach where you can sit and barbeque. Also the football field is close to that and we played football there.”

Lisäksi järjestöjen merkitys osallisuuden ja kuulumisen edistämisessä näkyi aineistossa. Osa haastateltavista kävivät tyttöjen talolla, joka on Setlementti Tampere ry:n ylläpitämä nuorille naisille

ja tytöille suunnattu matalan kynnyksen kohtaamispaikka. Tyttöjen talo mahdollisti haastateltaville suomen kielen puhumisen ja tukea esimerkiksi läksyjen tekemiseen.

”On hyvä paikka. Siellä autetaan siinä missä tarvitsee apua ja maahanmuuttajalle se on oikeasti hyvä, että jos läksyissä on jotain vaikeaa, he auttavat sinua. Tai jos ei ymmärrä jotain Kelan paperia. He sanovat, että me voimme auttaa sinua ja, että tehdään tämä.”

Nuorille naisille tyttöjen talo oli tärkeä paikka, joka toi heille mielekästä tekemistä, sosiaalisia kontakteja ja tarttumapinnan suomalaiseen yhteiskuntaan. Monikulttuuriseen nuoriso – ja poikatyöhön liittyvä kohtaamispaikka Kölvi oli taas eräälle nuorelle miehelle paras paikka Tampereella, kuten hän totesi ytimekkäästi.

“It is the favourite place in Tampere.”

Haastateltavat kertoivat joitakin kokemuksia siitä, kuinka halusivat viettää aikaa itsekseen esimerkiksi kävelemällä luonnossa tai istumalla omalla parvekkeellaan. Useimmiten tekemisiin liittyi kuitenkin sosiaalinen ulottuvuus. Ylipäättään useat haastateltavista pitivät kodeissa tai omassa kodissaan oleilusta. Tämä korostui erityisesti talvisaikaan. Kodeissa pystyi katselemaan sarjoja tai leffoja, pelata dominoa tai korttia sekä syödä ja jutella. Yksi kertoikin, kuinka koti oli kuitenkin kaikista paras paikka ja tässä hän viittasi nykyiseen kotiinsa Suomessa. Tämä kertoneekin jotain siitä, että nykyinen asuinpaikka tuntui kodilta jopa siinä määrin, että se nähtiin parhaaksi paikaksi.

“And over all that, my home is the best place.”

5.24 Koen olevani tervetullut

Aineistosta nousi esiin kokemuksia ja tiloja, joissa koettiin osallisuutta ja kuulumista. Kokemuksissa mainittiin tiloja, joissa kaikenlaiset ihmiset viihtyivät ja jotka koettiin suvaitsevaisiksi monimuotoisuutta kohtaan. Merkitykselliseksi koettiin se, että etnisellä kansallisuudella tai erottuvilla ominaispiirteillä ei ollut merkitystä. Monissa näissä tiloissa oli myös mielenkiintoista tekemistä. Kirpputori oli kuin turvapaikka tai pyhäkkö eräälle haastateltavalle. Kirpputorilla kävi haastateltavan kertoman mukaan ihmisiä eri etnisistä taustoista. Siellä syntyi myös spontaaneja kohtaamisia ihmisten kanssa ja pientä jutustelua. Parhaimmillaan tiloja kuvattiin kodin tuntuiseksi, joissa pystyi olemaan oma itsensä, eikä tarvinnut miettiä, mistä taustasta on lähtöisin kuten seuraavat sitaattit kuvaavat.

“That place is for me like a sanctuary. It makes me calm and forget about the things that are happening outside. It is a place where everybody can come and there are people from different ethnic backgrounds. There you can have small conversations with others, and sometimes even catfights can happen. Especially if they have everything for one euro. Oh, that day! “

“There are few places that you can feel comfortable and relax and you don’t have to worry about your skin colour or anything.”

Haastatteluissa nousi esiin kokemuksia kaupoista, kahviloista ja baareista. Esiin nostettiin positiivisia kokemuksia ostoksilla olemisesta ja keskustan viihtyisistä kahviloista, ravintoloista ja baareista. Positiivisuuteen vaikuttivat ympäristön lisäksi henkilökunnan ystävällisyys. Hyväksi oli koettu myös se, että Suomessa voi aina antaa palautetta, jos kokisi sille olevan tarvetta.

"Ostoskeskuksessa on hyvä, kun siellä on paljon kauppoja, joissa voi käydä katselemassa. Sieltä löytyy hyvin vaatteita."

“There is a bar next to the train station. It is a good spot. It feels friendly. In my experience it first seemed like a dangerous place to go and intimidated, but when you go inside the bar, it is like a whole new experience. There is a lot of happenings there. The bartenders are friendly, they smile and chitchat. I have been three times there and it is a good place. So, yeah, a lot of good places here!”

Useat haastateltavista ylistivät erästä kahvilaa keskustassa inklusiiviseksi tilaksi, joka toi ihmisiä yhteen erilaisista taustoista. Paikan ilmapiiri oli osallistujien mukaan tervetulleeksi toivottava ja kotoisa. Heidän mukaan kahvilassa ei myöskään oltu liian tarkkoja henkilöpaperien näyttämisestä todistaakseen olevansa täysi-ikäinen.

“It is near everything. [...] The service is good. There are lots of good people coming there. You can go there to have fun, to play chess or something. It is not like the other places. You kind of feel that it is a home. Also a lot of entertainment goes on there. A friend of mine used to sing there, too. It is just different than the other places. It’s warm, cosy, and like home.

Haastateltavilla oli myös kohtaamisia ihmisten kanssa, jotka toivottivat tervetulleeksi. Nuorilla miehillä oli hyvä kokemus kantaväestöön kuuluvien nuorten kohtaamisesta ja yhdistävästä

tekemisestä jalkapallon merkeissä. Eräs haastateltava oli kokenut uimahallin naisten vuorolla olevansa tervetullut.

“With younger people we don’t have problems. Once we were sitting in Ratina. There were three people, quite the same age than us, and they were playing football. We went to ask, if we can play with them. They said yes and we played together. That was so nice and we didn’t have any difficulties.”

”Joskus mä olin uimahallissa ja yksi vanha nainen sanoi tervetuloa ja, puhui minun kanssani siitä, millaisesta maasta minä olen. Hän sanoi tervetuloa. Uimahallissa on naisten vuoro maanantaisin.”

Kolmas haastateltava kertoi innostuneesti bussikuskista, joka täytti kohteliaisuudellaan koko tilan ja loi hyvää mieltä kaikille matkustajille.

”Ja meillä on paljon bussikuskeja, mutta yksi niistä on tosi ihana henkilö. Niin paras. [...] Hän on tosi kohtelias. Alussakin hän esitteli itsensä tosi kivasti kaikille, jotka tuli ensimmäistä kertaa hänen kyytiinsä. Vaikka se ehkä kesti kaksi tai kolme minuuttia, mutta siitä tuli kaikille hyvä mieli. [...] Yhtäkkiä musta tuntui siltä, kuin olisin lentokoneeseen tullut. Siitä tuli hyvä fiilis. Hänen käyttäytymisensä on erilainen kuin muiden.”

Mielenkiintoista oli myös, kuinka tiettyjä palveluita koettiin hyviksi, koska niiden koettiin tukevan opiskelemista tai auttavan paperiasioiden hoitamisessa. Virastot toimivat väylänä saada asioitaan hoidettua eteenpäin suomalaisessa yhteiskunnassa. Kirjasto ja museo koettiin opiskeluita tukeviksi tai uuden oppisen ja suomalaisen yhteiskunnan sekä historian lähteenä. Kokemukset yliopistosta olivat melko vähäiset, mutta eräs haastateltavista kertoi kokevansa, että yliopistolla häntä ei tuomittu taustan vuoksi.

“Kela is important to me. It supports me while I am studying.”

“All of the people are educated here, and I don’t feel that I am treated as something different. They don’t evaluate me on the basis of me being an Arab, and not being from here.”

Kokonaisuudessaan useimmat haastateltavista kertoivat olevansa tyytyväisiä Tampereella ja Suomessa asumiseen. He olivat löytäneet Tampereesta asioita, jotka kiinnittivät positiivisella tavalla alueeseen. Turvallisuus nousi keskusteluissa esiin yhtenä tärkeänä asiana liittyen asumiseen ja kaupungissa liikkumiseen. Kuitenkin haasteita nähtiin suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumisessa

ja kantaväestön suhtautumisessa maahanmuuttajiin. Hyvinä puolina nousivat esiin vapaus, turvallisuus, tasa-arvo, kesä, rauhallisuus ja välimatkojen lyhyys.

"Tampereella ja koko Suomessa tuntuu turvalliselta. Pelkäisin kävellä omassa maassani yksin. Mutta täällä mä voin kävellä. Täällä on erilaista. Jos meidän maassa yksi tyttö kävelee illalla, kaikki katsovat ja puhuvat pahaa."

"Tampere on oikeesti kiva paikka. Kun mä asuin yhdeksän kuukautta muualla, siellä oli oikeesti hankalaa."

"Jos mä oon Helsingissä viikon, mulla on sellainen tunne, että haluan tulla takaisin Tampereelle. Ja sen takia mä mietin, että kyllä musta tuntuu, että Tampereella on mun koti. Mulla on semmonen fiilis, että koko elämä täällä on OK. Kyllä mä voin matkustaa muualle, mutta haluan aina tulla tänne takaisin."

6 KUULUMISEN TILALLISET KOKEMUKSET KOHTAAMISTEN JA VIERAUDEN KONTEKSTEISSA

Edellisessä luvussa kävin läpi aineistoa sosiaalisten kohtaamisten ja osallistumisen kautta. Nämä olivat pelkistettyjä luokituksia ja tosiasiaassa ilmiön eri osa-alueet ja kokemukset ovat yhteen kietoutuneita monin tavoin. Tässä luvussa lähestyn kokemuksia syventäen niiden suhdetta tutkielman teoreettiseen viitekehykseen eli kuulumisen tilallisuuteen, joka sisältää tässä tutkimuksessa vierauden tuottamisen ja kohtaamisten maantieteen. Lisäksi nostan esiin kuulumisen ambivalenssin ja haastateltavien itsereflektion merkityksen.

6.1 Kohtaamisten maantiede

Maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset olivat olleet kontaktissa kantaväestön kanssa erilaisissa tilanteissa kulkiessaan kaduilla, julkisessa liikenteessä ja kaupallisuuteen liittyvissä tiloissa. Negatiiviset kohtaamiset, syrjinnän ja häirinnän sekä rasismien kokemukset olivat tapahtuneet julkisissa tiloissa tai kuluttamiseen liittyvissä paikoissa, jotka eivät esimerkiksi Piekut ja Valentin (2016, 177-178) ja Aminin (2002, 969-970) tutkimusten mukaan myöskään edistäneet parhaiten positiivisten asenteiden ja suhteiden syntyä. Myöskin Oikeusministeriön (2016, 35, 67, 74) selvityksessä samat paikat näkyivät vahvimmin syrjinnän ja häirinnän alustana.

Toisaalta positiivisia kokemuksia oli syntynyt yhteisen tekemisen parissa kuten jalkapalloa pelatessa, kesällä puistossa hengatessa ja uimahallissa naisten vuorolla. Nämä ovat samansuuntaisia huomioita kuin kriittisesti erilaisia tiloja ja niissä syntyneitä kohtaamisia sekä kohtaamisten vaikutuksia kohtaan suhtautuneilla tutkijoilla. Paremmaksi alustaksi muodostaa hyviä kohtaamisia ja suhteita nähtiin sosiaisoivat, harrastuksen ja tekemisen ympärille perustuvat tilat, joissa keskitytään yhteiseen tekemiseen eikä kanssaihminen erilaisuuteen tai samanlaisuuteen. (Amin 2002, Valentine 2008, Koefoed & Simonsen 2012). Merkitykselliseksi koettiin Koefoedin ja Simonsenin (em., 635-636) tutkimuksessa esimerkiksi urheiluryhmä, jossa merkittävää ei ollut kansallisuus, uskonto tai ihonväri vaan ainoastaan yön väri.

Kuitenkin haastateltavat kertoivat kokemuksiaan myös kuluttamiseen liittyvistä tiloista, kuten kahviloista, ravintoloista ja baareista ja ostoskeskuksista, joita oli koettu merkitykselliseksi

positiivisessa mielessä. Varsinaista kontaktia kantaväestön kanssa tapahtui lähinnä ystävällisten eleiden ja palvelun kautta. Erästä kahvilaa kuitenkin kehuttiin useiden haastateltavien kokemuksissa avoimuutta ja erilaisuuden suvaitsemista sisältäväksi kuin uuden urbaanin kosmopolitanismin hengessä. Tämä käy seuraavasta sitaatista ilmi.

”It is a place that brings everybody together. It doesn’t have prejudices or racism there. Everybody can go there and nobody would judge you there. [...] It is like international place and all ethnics go there. Whether you are Somali, Iraqi, Afghani, Finns...Everybody comes there. And everybody feels welcome. The diversity is the special thing.”

Institutionaalisista tiloista haastateltavat puhuivat vähemmän ja tällöin esimerkiksi työn merkitys kuulumisen tukena ei noussut erityisesti esiin. Toisaalta jonkun verran kokemuksissa sivuttiin koulutusta ja opiskelua, joka oli tuonut elämään merkityksellisyyttä sekä muuttanut arjen reittejä ja sitä, missä tiloissa vietettiin aikaa.

6.2 Vierauden tuottaminen

Vierautta tuotetaan Ahmedin (2000, 21) mukaan kohtaamisissa. Aineistosta nousivat erilaiset tavat, joilla vieraaksi tunnistamista tapahtui maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten tilallisissa kokemuksissa. Kokemuksista löytyi pitkälti yhtymäkohtia Koefoed & Simonsenin (2012) tutkimustuloksiin Kööpenhaminassa asuvien pakistanilaisten nuorten spatiaalisiin neuvotteluihin kuulumisesta. Haastateltavat kertoivat yleistämisestä, negatiivisesta huomiosta, sanallisesta ja ruumiillisesta häirinnästä, katseista sekä rakenteellisista esteistä. Näistä saattoi olla moniakin asioita läsnä samassa kokemuksessa.

Suurin osa haastateltavista oli kokenut sen prosessin, jossa on kyse Ahmedin (2000, 21) mukaan *vierauden* tunnistamisesta. Se tapahtuu tietyssä hetkessä, sosiaalisesti ja tilallisesti. Tähän liittyy ajatus siitä, miten luemme toisia ja muodostamme käsityksen siitä, kuka kuuluu ja kuka ei joukkoomme. Pohdinkin, ovatko Goffmanin (Jacobsen ym. 2014, 67) sosiaalisen vuorovaikutuksen normit juuri niitä, jotka tuottavat vierauden. Niitä kyseenalaistamattomia käsityksiä, ajatusmalleja, jotka normittavat ihmiset kartalle tietyllä tavalla (Malkki 2012) ja saavat ajattelemaan, että toiset ovat sisällä ja toiset ulkona. Erilainen ulkonäkö nousi haastatteluista esiin fyysisenä tunnuspiirteenä, joka aiheutti tilanteissa toiseuttamista. Fyysisesti erilainen olemus sai tällöin aikaan sen, että erilaiseksi

tunnistettu tuotetaan ulkopuoliseksi. Myös seuraava sitaatti osoittaa, kuinka eräs haastateltava oli myös kokenut, että joko tummaihoisia tai muslimeita kohtaan hyökätään helpommin ulkopuolisten taholta.

”Excuse me for this, but when he is in the attack, it’s because he is black and for me it’s because I’m muslim. Or some other people like me.”

Islamin uskoisuuteen ja maahanmuuttajuuteen yhdistyi kokemusten mukaan myös pelkoa. Mediassa olleet uutiset tuntuivat vaikuttaneen ihmisten suhtautumiseen julkisissa tiloissa. Tähän liittyy myös Ahmedin (2000, 32) mukaan *”stranger danger”*, kun vieras on jotakin vaarallista tai uhkaavaa. Tätä diskurssia lisäännyt valtamedian ja sosiaalisen median foorumit, jotka helposti lietsovat uhkaavia mielikuvia (kts. esim. Maasilta 2018). Tunteet ovatkin usein läsnä erilaisuuteen liittyvissä kohtaamisissa, kuten esimerkiksi Leitner (2012) on nostanut esiin. Tässä on seuraavana esimerkki, jossa yhdistyy sekä muslimitaustaan liittyvä ”hyökkäys” tuntemattoman taholta, sekä solidaarisuuden ja myötätunnon osoitus toiselta valtaväestön edustajalta.

*”Sitten toisena päivä kun mun sisko meni samaan paikkaan, eräs nainen sanoi hänelle, että te muslimilaiset olette aina ongelma. V**** menkää omaan maahanne. Sitten eräs toinen pariskunta alkoi jutella mun siskolle ja sanoi, että älä mieti sitä, anna olla. Pariskunnan nainen halasi siskoa sekä lohdutti, että älä itke.”*

Koefoed & Simonsen (2012, 628) kirjoittavat toiseuttamisesta, jota esiintyi urbaanissa yöelämässä, kun ei päästetty sisään ja pidettiin paikan ulkopuolella. Myös haastateltavani olivat tunnistanee hyvin nämä haasteet, vaikka niihin liittyikin rakenteellisia esteitä. Rakenteellisilla esteillä tarkoitan henkilöpaperien puuttumista tai olemassa olevien henkilöpaperien hyväksymättömyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuosien 2012-2016 aikana 69% Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden identiteettiä ei pystytty todistamaan hakemuksen jättö hetkellä. Tämä johtui joko niistä olosuhteista, joista käsin lähdettiin pakenemaan tai siitä, ettei henkilöpapereita hyväksytty tulomaassa. (EMN,17.) Rajoitetut mahdollisuudet loivat tunnetta siitä, ettei voi osallistua samoin kuin muut, koska on maahanmuuttaja.

“We don’t go to many places, because everywhere they ask for the ID. I mean in bars. We’ve been here maybe three-four times. I have a friend who he knows the porter there, so we call this friend and with him we can go. That’s how we get to go a couple of times there. If we could, we would go, of

course. Perhaps we would go twice a month, not more. Anyway, we can't because we don't have an ID. We don't have an ID."

Koefoedin ja Simonsenin (2012) aineistossa toiseutta ja rajanvetoja muodostettiin ruumiillisissa kohtaamisissa ja kasvokkain tapahtuvissa tapaamisissa, visuaalisessa muodossa sekä kielenkäytössä. Samalla tavoin kohtaamisten ruumiillisuus ja kohtaamiset nousivat esiin haastateltujen kokemuksissa tässä tutkimuksessa kuten edellisestä luvusta kävi ilmi. Merkitsevät katseet ja eleet olivat kiinnittäneet haastateltujen huomion sekä ohjanneet kokemusta negatiivisen tai vähintään uteliaan huomion kohteena olemisessa. Katseen kohteena oleminen voikin tuottaa epävarmuuden tunnetta ja tarvetta käsitellä kaksisuhteisesti oma historiallis-rodullisiin kokemuksiin perustuva taustansa ja sopeutua vallitsevaan tai vastapuolelta tulevaan kontekstiin (Koefoed & Simonsen 2012, 629).

Toisaalta yleistä oli sekä Kööpenhaminassa asuvien pakistanilaisten kokemuksissa että omassa aineistossani se, että ”vierailta” kysytään usein, mistä he ovat tulleet. Tällä kysymyksellä jo lähtökohtaisesti suljetaan ”toinen” ulkopuolelle ja luokitellaan jostain muualta tullee, ei tänne kuuluvaksi. Tavallisessa puheessa viljellään helposti dikotomisia jaotteluja kuten me ja muut tai meidän ja teidän. (Em., 630.) Puhetapa on mielestäni oiva esimerkki siitä, miten se yleisyydessään ja normaaliudessaan kantaa sisällään vahvaa paikkaan sidottua kuulumisen oletusta. Ajattelisin, että oletus on niin vahva, ettei kysyjät edes osaa välttämättä ajatella kysymyksen taustalle kätkeytyjä merkityksiä sekä luokituksia.

6.3 Kuulumisen ambivalenssi

Sosiaalisten kohtaamisten ja osallistumisen lisäksi haastateltavat muodostivat elämässään selviytymiskeinoja ja väittäisin, että myös kuulumisen tapoja itsereflektoinnin ja omien keinojen avulla. Myös Koefoed ja Simonsen (2012, 624) analysoivat pakistanilaisten narratiiveista, kuinka mielikuvista ja luokittelusta huolimatta ihmiset loivat uudenlaisia tapoja identifioitua. Haastatteluissa kävi ilmi, että vaikka esiin tuotiin negatiivisia kokemuksia ja ajatuksia suhteessa suomalaiseen kulttuuriin ja paikkoihin, samalla haluttiin korostaa, että kaikkialla on hyviä ja pahoja ihmisiä. Ei haluttu itse osallistua kaikkien leimaamiseen yksittäisten tekojen perusteella. Osa haastateltavista puhuikin tiedostamisesta ja he reflektoivat sekä pyrkivät ymmärtämään ihmisten toimintaa.

“Yeah! I told you before, there’s nice people and there’s bad people. Not everyone is good everywhere. Of course, everywhere you go, you will find the good people and bad people.”

Toisaalta huonoon kohteluun jopa oli totuttu tai ajateltiin, että ollaan kuitenkin ”heidän” maassaan, joten ei sen takia niin välitetä. Tässä näkyikin itsensä toiseuttamisena suhteessa ympäröivään kulttuuriin. Joku haastateltavista myös pohti, että pitäisikö lakata tervehtimästä, jos ei saa vastakaikua. Erään haastateltavan mielestä oli vaikeaa jos jäi liikaa pohtimaan ja miettimään asioiden syitä. Reflektointi toimi siten sekä kokemusten ja vuorovaikutuksen ymmärtämisenä, mutta joskus ikään kuin taakan aiheuttajana.

“So, I think it's much harder for the people who are highly educated. [...] Because if you understand too much, that is a problem. Because we will, like any action, we would think, "why did he do that".”

Koefoedin ja Simonsenin (2012, 631-632) tutkimuksen mukaan pakistanilaisten kokemuksista heijastui kuulumiseen liittyvä ambivalenssi; itse koki kuuluvansa, mutta muut eivät hyväksyneet tätä. Toisaalta korostui ajatus inklusion ja eksklusion välimaastossa olemisesta, samaan aikaan sisällä ja ulkona. Omasta haastatteluaineistosta kävi myös ilmi, kuinka toisaalta koettiin kuulumista ja kodin tuntua Tampereella, mutta toisaalta sitä haastettiin ulkopuolelta. Halu kuulua ja kokea olevansa tervetullut oli yhtenäinen ajatus läpi haastattelujen. Tilanteesta ja paikasta riippuen, koettiin olevan sisällä tai ulkona. Toisaalta haastateltavat nostivat esiin erilaisia näkökulmia; välillä he tarkastelivat asioita maahanmuuttajan näkökulmasta, välillä kantaväestön ja ikään kuin välimaastossa taiteillen.

Seuraava sitaatti kertoo siitä, kuinka eräs haastateltava pohti suhdettaan Suomeen ja ylipäättään kodin muodostumiseen. Tämä kertoo siitä, miten hän järjesteli omia kokemuksiaan sekä niiden suhdetta toisiinsa. Kokemuksesta käy ilmi, kuinka hän kokee olevansa Suomessa kotona.

”Vaikka jotkut ihmiset ovat rasisteja, mulla on kokonaisuudessaan tosi hyvä kokemus ja fiilis Suomesta. Täällä on kaikenlaisia mahdollisuuksia mulle. Voin tehdä mitä haluan, eikä minulle ole erityisiä rajoja afganistanilaisena. Ihmiset ovat samanarvoisia ja on tasa-arvo. Senkin takia musta tuntuu siltä, että täällä Suomessa on parempi olla. Ehkä musta tuntuu enemmän siltä, että mun koti on Suomessa.”

7 YHTEENVETOA

Kuuluminen ja olla osa jotain on ihmisille perustavanlaatuinen tarve. Kuuluminen liitetään voimakkaasti arkiajattelussa ja myös aiemmin tieteen piirissä tiettyyn paikkaan. Yleensä tällä vielä tarkoitetaan maantieteellistä sijaintia ja tätä ovat ylläpitäneet jaot kansallisvaltioihin ja alueisiin, joihin yhdistetään tiettyjä ihmisryhmiä. Ihmisten liikkuminen nykyään paikasta toiseen vapaaehtoisesti tai pakon sanelemana kyseenalaistaa kuulumisen perusteita perin pohjin. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, mihin kuuluminen maahanmuuttajataustaisilla perustuu ja miten he luovat kuulumista uudessa ympäristössään, sekä mitkä seikat vaikuttavat kuulumisen muodostumiseen.

Maahanmuuttajataustaisten ja erityisesti pakolaistaustaisten kuulumisen yhteiskuntaan sisältää sekä haasteita että mahdollisuuksia. Samaan aikaan on kyse henkilökohtaisesta prosessista, jossa ihmiset luovat kuulumista ja kuulumisen tunnetta moninaisin keinoin. Toisaalta ympäröivä yhteiskunta ja samassa kaupungissa sekä asuinalueilla asuvat ihmiset luovat edellytyksiä ja/tai esteitä kuulumisen prosessin etenemiselle. Ennakkoluulot erilaisuutta kohtaan ja ajatukset oman kansan tai ryhmän suosimisesta voivat kategorisoida maahanmuuttajia ulkopuolisiksi. Jo itsessään termi ”maahanmuuttaja” sisältää ajatuksen muualta muuttaneesta ja homogeenisestä ryhmittymästä. Kaupungissa erilaiset ihmiset kohtaavat väistämättä toisiansa erilaisissa tiloissa ja voi syntyä asetelmia, jossa toinen tuotetaan vieraaksi tai toiseutetaan erilaisin keinoin.

Kuuluminen onkin monessa suhteessa tilallista; kuulumista alueeseen tai kaupunkiin, sekä kaupunkitilassa syntyviä kuulumisen tai kuulumattomuuden kokemuksia. Kohtaamiset, joissa lähdetään rikkomaan kulttuurisia normeja, ihmisten kuulumisen jakoa maantieteellisiin sijainteihin ja astumaan ulos omalta mukavuusvyöhykkeeltä, voivat saada aikaan positiivista muutosta. Muutos voi johtaa erilaisuuden hyväksymiseen ja toimeentulemiseen sekä parhaimmillaan ystävyYTEEN. Sosiaalinen vuorovaikutus ja suhteet ovatkin kuulumisen ytimessä. Eri tavoin osaksi yhteisöä tuleminen voi synnyttää kuulumisen tunnetta.

Olen tässä tutkimuksessa ollut kiinnostunut siitä, miten maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset muodostivat kuulumista erityisesti Tampereella. Ketterä Kaupunki -tutkimushankkeen yhteydessä toteutetut maahanmuuttajataustaisten nuorten haastattelut muodostivat ikkunan tarkastella tilallisia

kokemuksia kuulumisen näkökulmasta. Kuuluminen ja kuulumisen tilallisuus ovat sosiaalisesti konstruoituja ja sisältävät koettuja merkityksiä. Osittain merkitykset olivat myös yhteisesti jaettuja merkityksiä, kun monilla oli samankaltaisia kokemuksia.

Tämän aineiston pohjalta, mutta joka saa myös tuekseen vastaavien tutkimusten tuloksia, maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset muodostivat kuulumista ennen kaikkea sosiaalisten kohtaamisten ja osallistumisen kautta. Kohtaamisten ja osallisuuden kokemukset olivat joko kuulumista tai vierautta tuottavia. Sosiaalisten kohtaamisten kautta esiin nousivat ystävällisyyden eleet kaupunkitilassa ja kesän merkitys positiivisten kohtaamisten luojana. Oli positiivisia kohtaamisia kantaväestön kanssa, jossa heidät toivotettiin tervetulleeksi ja heitä ei ensisijaisesti ajateltu oman etnisen taustansa perusteella. Toisaalta kokemuksissa piirtyi kuva toisenlaisesta kaupungista, jossa tapahtui yleistämistä, tilallista ulossulkemista ja jopa ruumiillista häirintää. Maahanmuuttajataustaisten ominaisuuksissa erilainen ulkonäkö mukaan lukien uskonnolliset symbolit näyttivät toimineen vaikuttimena negatiiviselle huomiolle ja rasismien kokemuksille. Haastateltavat peräänkuuluttivatkin lisää avoimuutta ja suvaitsevaisuutta.

Joukossa oli osallisuuden kokemuksia, jonka kautta kuuluminen kaupunkiin ja yhteiskuntaan vahvistui. Osallistumisen kokemuksissa haastateltavat muodostivat kuulumista mielekkään tekemisen kautta, joka sisälsi opiskelua ja erilaista harrastamista sekä järjestöjen toimintaa. Kaupungista löytyi myös tiloja, jotka koettiin suvaitsevaisiksi ja inklusiivisiksi, ja jotka edesauttoivat kuulumisessa. Kielen osaamattomuus taas aiheutti osattomuutta ja siihen liittyvät mekanismit eivät aina johtaneet yhdenvertaisuuteen suhteessa kantaväestöön. Myös maahanmuuttoon liittyvä politiikka- ja lait ohjasivat spatiaalisissa käytännöissä kuten henkilöpapereiden puutos esti nuorten aikuisten pääsyä tiettyihin paikkoihin. Kokonaisuudessaan maahanmuuttajataustaisilla nuorilla aikuisilla oli halu kiinnittyä Tampereelle ja Suomeen, sekä ennen kaikkea olla osa sosiaalista yhteisöä.

Miten maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kokemukset suhteutuvat yhteiskuntaan kuulumiseen laajemmin? Jo johdannossa nostin esiin yhteiskunnan resilienssin käsitteen, jonka kautta haluan kiinnittää huomion suomalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan kykyyn tai kyvyttömyyteen sopeutua muutoksiin ja erilaisuuteen sekä joustaa traditionaalisesta homogeneisyyden yhteiskuntanarratiivista. Pohdinkin, voiko suomalaisuuden yhtenäistarina muuttua tulevaisuudessa. Tulevatko maahanmuuttajat olemaan aina ”maahanmuuttajia”? Muodostuvatko kotoutumisen

ideaaleilta kuulostavat tavoitteet maahanmuuttajien tasaveroisuudesta ja osallisuudesta yhteiskunnan jäsenyyteen sanahelinäksi?

Toivon ja haluan uskoa, että näin ei ole. Kuten tämäkin tutkimus osoittaa, kuulumista voi rakentua monin tavoin. Ihmiset kohtaavat toisiaan jatkuvasti arjessa ja siitä huolimatta, että kohtaamiset eivät välttämättä lisää kuulumista, niissä piilee potentiaalisuus. Varsinkin yhteiseen tekemiseen perustuvat toiminnot ja paikat voivat toimia suotuisana alustana yli etnisten rajojen tapahtuvalle suhteiden luomiselle sekä ennakkoaluulojen vähentämiselle. Jokainen meistä voi tuottaa merkityksellisen kohtaamisen ja antaa mahdollisuuden muutokselle, johon kulttuurien monimuotoisuus meitä kutsuu. Samaan aikaan ihmiset myötävaikuttavat itse kuulumisen syntymiseen ja muodostavat sitä aktiivisesti. Kun tähän vielä lisätään maahanmuuttajien kuulumista ja yhdenvertaisuutta edesauttavat yhteiskunnalliset rakenteet ja käytännöt, kotoutumisen kaksisuuntaiset tavoitteet voivat parhaimmillaan toteutua.

LÄHDELUETTELO

- AHMED, S (2000) *Strange Encounters. Embodied others in post- coloniality*. London: Routledge.
- AHMED, S (2004) *The Cultural Politics of Emotions*. Edinburgh: University Press.
- ALASUUTARI, P (1999) *Laadullinen tutkimus. 2. Painos*. Tampere: Vastapaino.
- ALLON, F (2013) Litter and monuments: Rights to the city in Berlin and Sidney. *Space and Culture* 16(3): 252–260.
- AMIN, A (2002) Ethnicity and the multicultural city: living with diversity. *Environment and Planning A* 34: 959–980.
- BAEZA, J,L; CERRONE, D. & MÄNNIGO, K. (2017) Comparing Two Methods for Urban Complexity Calculation Using the Shannon-Wiener Index. *Sustainable Development and Planning IX. WIT Transactions on Ecology and the Environment* 226: 369–377.
- BALIBAR, É (1998) The borders of Europe. In P Cheadle and B Robbins (eds) *Cosmopolitics*: 216–233. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- BAUDER, H (2016) Possibilities of Urban Belonging. *Antipode* 48(2): 252–27.
- BAUMAN, Z (1991) *Modernity and Ambivalence*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- CRESWELL, T (2008) Place: Encountering geography as philosophy. *Geography* 93(3): 132–139.
- ELLIS, M; WRIGHT, R. & PARKS, V (2004) Work Together, Live Apart? Geographies of Racial and Ethnic Segregation at Home and at Work. *Annals of the Association of American Geographers* 94(3): 620–637.
- GIESEKING, J. & MANGOLD, W et al. (2014) *The People, Place and Space Reader*. New York, Oxon: Routledge.
- HUOT, S et al. (2014) Negotiating belonging following migration: Exploring the relationship between place and identity in Francophone minority communities. *The Canadian Geographer* 58:3, 329–340.
- ISOTALO, A (2015) *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Turun yliopisto.
- JACOBSEN, M; KRISTIANSEN, S (2014) *The Social Thought of Erving Goffman*. Social Thinker Series. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

- KOEFOED, L. & SIMONSEN, K (2011) “‘The Stranger’, the City and the Nation.” *European Urban and Regional Studies* 18: 343–357.
- KOEFOED, L. & SIMONSEN, K (2012) (Re)scaling identities: Embodied others and alternative spaces of identification. *Ethnicities* 12(5): 623–642.
- LAINEN, T (2007) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. ja Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Ps-kustannus.
- LAURIER, E. & PHILO, C (2006) Cold shoulders and napkins handed: Gestures of responsibility. *Transactions of the Institute of British Geographers* 31(2): 193–207.
- LEAVELLE, T (2004) Geographies of Encounter: Religion and Contested Spaces in Colonial North America. *American Quarterly*: 913–943.
- LEFEBVRE, H (1996) Writings on Cities (trans E Kofman and E Lebas). Oxford: Blackwell.
- LEITNER, H (2012) Spaces of encounters: Immigration, race, class, and the politics of belonging in small-town America. *Annals of the Association of American Geographers* 102: 828–846.
- LYYTINEN, E (toim.) (2019) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- LÄHDESMÄKI, T; SARESMA, T; HILTUNEN, K; JÄNTTI, S; SÄÄSKILAHTI, N; VALLIUS, A., & AHVENJÄRVI, K (2016) Fluidity and flexibility of ”belonging”: Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica* 59(3): 233–247.
- MAASILTA, M., NIKUNEN, K (toim.) (2018) Pakolaisuus, tunteet ja media. Tampere: Vastapaino.
- MALKKI, L (2012) Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Tampere: Vastapaino.
- MALKKI, L (1995) Refugees and exile: From “refugee studies” to the national order of things. *Annual Review of Anthropology* 24: 495–523.
- MASSEY, D (2005) For Space. London, California, New Delhi, Singapore: Sage.
- MATEJSKOVA, T & LEITNER, H (2011) Urban encounters with difference: the contact hypothesis and immigrant integration projects in Berlin. *Social & Cultural Geography* 12(7): 717–741.
- PIEKUT, A. & VALENTINE, G (2017) Spaces of encounter and attitudes towards difference: A comparative study of two European cities. *Social Science Research* 62: 175–188.
- PURCELL, M (2013) Possible worlds: Henri Lefebvre and the right to the city. *Journal of Urban Affairs* 36(1): 141–154.

- CARILLO ROWE, A (2005) Be longing: Toward a feminist politics of relation. *NWSA Journal* 17(2): 15–37.
- SARAJÄRVI, A & TUOMI, J (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- SCHAEFFER, M (2013) Inter-Ethnic neighbourhood acquaintances of migrants and natives in Germany: On the brokering roles of inter-ethnic partners and children. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(8): 1219–1240.
- SHELLER, M. & URRY, J (2006) The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A* 38: 207–226.
- SHEPPARD, E (2002) The Spaces and Times of Globalization: Place, Scale, Networks, and Positionality. *Economic Geography* 78(3): 307–330.
- VALENTINE, G (2008) Living with difference: reflections on geographies of encounter. *Progress in Human Geography* 32(3): 323–337.
- VAN KEMPEN, R. & WISSINK, B (2014) Between places and flows: towards a new agenda for neighbourhood research in an age of mobility. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 96(2): 95–108.
- (VAUGHAN-WILLIAMS, N (2008) Borderwork beyond inside/outside? Frontex, the citizen-detective, and the war on terror. *Space and Polity* 12(1): 63–79.
- WALZER, M (1997) On Toleration. New Haven, CT: Yale University Press.
- WILSON, H.F (2016) On geography and encounter: Bodies, borders, and difference. *Progress in Human Geography* 41(4): 451–471.
- YUVAL-DAVIS, N (2006) Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40(3). <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00313220600769331?needAccess=true>

Muut lähteet:

DWELLERS IN AGILE CITIES (2016) <http://www.agilecities.fi/> / <http://www.agilecities.fi/osahankkeet/social-diversity/>

EUROPEAN MIGRATION NETWORK (2017) EMN Synthesis Report for the EMN Focussed Study 2017. Challenges and practices for establishing the identity of third- country nationals in migration procedures. European Commission. http://www.emn.fi/files/1779/00_eu_synthesis_report_identity_study_final_en_1.pdf

EUROPEAN AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (FRA) (2017) Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Main results. EU-Midis II. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf

KOTOUTTAMINEN.fi, MAAHANMUUTTOVIRASTO & TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ (2017) Maahanmuutto ja kotoutuminen Suomessa. Tietopaketti.

<https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4355252/Tietopaketti+2017-05-A4.pdf/8841d958-889b-4af2-a83c-9a16de08fb00/Tietopaketti+2017-05-A4.pdf.pdf>

LARJA, L. & SUTELA, H (2015) Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014. 15.10.2015.

https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html.

LEEMANN, L., KUUSIO, H. & HÄMÄLÄINEN, R.-M. (2015). Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra.

MAAHANMUUTTOVIRASTO (2019) Tilastot. Kansainvälinen suojelu.

<http://tilastot.migri.fi/#decisions/23330>

OIKEUSMINISTERIÖ (2016) ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Selvityksiä ja ohjeita 7/2016.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76633/omso_7_2016_vipu-raportti_158_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

PAKOLAISTEN OIKEUSASEMAA KOSKEVA YLEISSOPIMUS.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2

RAPO, M (2016) Maahanmuuttajien Tampere. Selvitys maahanmuuton ja maahanmuuttajatyön vaiheista Tampereella. Tampereen kaupunki.

REPO, P (2017) HS. Suomi on Euroopan syrjivimpiä maita, osoittaa tuore EU-raportti – ”Tulos on selvä vahvistus siitä, että Suomessa on paljon rasismia”, sanoo yhdenvertaisuusvaltuutettu. Varsikin Saharan eteläpuolisen Afrikan maista tulleet kokevat Suomessa syrjintää ja häirintää. HS 10.12.2017. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005485251.html>

SALMINEN, L (2015) Toimintaympäristö. Kielet ja Kansalaisuudet – liite. 20.4.2015. Tampereen kaupunki. https://www.tampere.fi/liitteet/k/BJynBljeG/Kielet_ja_kansalaisuudet_2014.pdf

SISÄMINISTERIÖ (2019) Suomi panostaa työvoiman muuttoon.

<https://intermin.fi/maahanmuutto/tyovoiman-maahanmuutto>

SISÄMINISTERIÖ (2014) Syrjintä Suomessa. Tietoraportti 2014.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79002/Syrjintä%20suomessa.pdf>

TAMPEREEN KAUPUNKI (2018) Tietoa Tampereesta. <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/tietoa-tampereesta.html>

TILASTOKESKUS (2017) Arabia nousi kolmanneksi suurimmaksi vieraskieliseksi ryhmäksi.

https://www.stat.fi/til/vaeral/2016/vaerak_2016_2017-03-29_tie_001_fi.html

TILASTOKESKUS (2019) Maahanmuuton syyt. <https://www.stat.fi/maahanmuuton-syyt>

TILASTOKESKUS (2019) Ulkomaan kansalaiset. <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html>

TILASTOKESKUS (2019) Ulkomaalaistaustaiset. <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>

TILASTOKESKUS (2019) Vieraskieliset. <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html>

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS (THL) (2019) Kotoutuminen ja osallisuus. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus>

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ (TEM) (2019) Maahanmuuttajien kotouttaminen edellyttää yhdenvertaisuutta ja yhteistyötä. <https://tem.fi/maahanmuuttajien-kotouttaminen>

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ (TEM) (2019) Kotouttamispolitiikka edistää maahanmuuttajien osallisuutta. <https://tem.fi/kotouttamispolitiikka>

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ (TEM) Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016-2019 (VALKO II). <https://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>

VARMAVUORI, M (2018) Kuka tahansa ei kelpaa suomalaiseksi – suomalaisten poikkeuksellisen kielteinen suhtautuminen somaliväestöön nousi esiin kansainvälisessä tutkimuksessa. HS 3.6.2018. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005705030.html?share=3d22f73083415f3a4a0c49a0cf28efd1>